БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

# ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда үндезилеттинген

1961 ч. ИЮЛЬ 11 ВТОРНИК № 162 (4952).

Өртээ 2 көп.

## МАРП Төп Комитединиң бирги секретарынга, Моол Арат Республиканың министрлер чөвүлелиниң даргазынга

Эргим эш Цеденбал!

Автомобильге озал-ондак болганының түннелинде силерниң-биле болган халапты холбаштыр бодунуң кажыдалын СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели МАРП Төп Комитединге, Моол Арат Республиканың Министрлер Чөвүлелинге, Силерниң бодуларга илередип тур, эш Цеденбал.

Силерниң кадыңарның байдалы экижип турарын улуг өөрүшкү-биле дыңнадывыс. Бодуларның күжүнери болгаш кадыкшылыңарны удавас бүрүнү-биле катап тургузуп ап, моол улустың чаагай чоруунга идепкейлиг болгаш үре-түннелдиг ажыл-чорудулгага эвес келириңер дугайында изиг идегеливисти илергейлеп тур бис.

СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы
Н. ХРУЩЕВ.

1961 чылдың июль 8-те.

## ЧЕХОСЛОВАКИЯНЫҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИНИҢ БИРГИ СЕКРЕТАРЫ ЭШ АНТОНИН НОВОТНЫЙГА, ЧЕХОСЛОВАК СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДАРГАЗЫ ЭШ ВИЛЬЯМ ШИРОКИЙГЕ

Бо чылдың июль 7-де «Дукла» шахтага болган озал, ондактыг айыылбиле холбаштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди болгаш ССР Эвилелиниң чазаа Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, Чехословак Социалистиг Республиканың чазаанга болгаш ол озал-ондактыг айылдың үезинде өлгеннериң база качыгдаанныларның өг-бүлезинге боттарының ханы кажыдалын илергейлеп тур.

Акы-дуңма чехословак улус-биле кады совет кижилер ол болган таварылга-биле холбаштыр чүректиң ханызындан кажыдалын чедирип, өлгеннериң өг-бүлелериниң кажыдалын үлежип турар.

Н. ХРУЩЕВ,
Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары,
ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы.

1961 чылдың июль 8.

# Шериг академияларының доозукчуларының партиянының болгаш чазактың удуртукчулары-биле ужуражыышкыны

МОСКВА. июль 8. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хуралдаар залында ол хүн шериг академияларын чап-чаа-ла доосканофицерлер чыглып келген. Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флоду бедик мергежилдиг шериг тускай эртемниглериң база бир чаа отряды-биле долдунган. Оларныц кижи бүрүзү шудургу, күжениишкинниг өөредилгениң чылдарын эрткен. Ол-ла залга оларның башкылары—башкылар, профессорлар, сураглыг полководчулар келгеннер. Акы-дуңма социалистиг чуттарының армияларының бистиң шериг академияларывысты доосканофицерлери болгаш генералдары база олурушкан.

Олар шуптузу Кремльдиң Улуг ордузунга СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тургусканы чаңчыл болган хүлээп алыышкынга келгеннер.

Партияның болгаш чазактың удуртукчулары-биле ужуражыышкын—ордуга келген бүгү кижилерниң амыдыралында кайгамчык болуушкун болган. Кижи бүрүзүнүң сагыш сеткили омак-сергек турган. Ол чоруктуң илерээшкини президиумга эштер Л. И. Брежневтиң, Ф. Р. Козловтуң, А. Н. Косыгиннің, А. И. Микоянның, Д. С. Полянскийниң, А. Е. Фурцеваның, Н. С. Хрущевтуң, В. В. Гришиннің, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчылары В. Н. Новиковтуң, К. Н. Рудневтиң, Д. Ф. Устиновтуң, ССРЭ-ниң Камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновскийниң, ССРЭ-ниң Камгалал министриниң бирги орлакчызы А. А. Гречконуң, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң төп штабының начальниги Совет Эвилелиниң Маршалы М. В. Захаровтуң, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң политиктиг кол эргелениниң начальниги Совет Эвилелиниң маршалы Ф. И. Голиковтуң, Совет Эвилелиниң маршалдары И. Х. Баграмянның, С. М. Буденнийниң, А. И. Еременконуң, И. С. Коневтиң, К. А. Мерецковтуң, К. С. Москаленконуң, К. К. Рокоссовскийниң, В. Д. Соколовскийниң, С. К. Тимошенконуң, В. И. Чуйковтуң, ужар-түүлдүң кол маршалы К. А. Вершининниң, адмиралдар С. Г. Горшковтуң болгаш А. Г. Головконуң, шериг кезектериниң маршалдарының, генералдарының, адмиралдарының болгаш офицерлериниң президиумга көстүп келгенинге залдың изиг, үр адыш часкаашкыныларына көзүлген.

Хуралды ССРЭ-ниң Камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновский ажыткан.

## Р. Я. МАЛИНОВСКИЙНИҢ чугаазы

Шериг академияларының доозукчуларына өөредилгени чедиишкиниг доосканы-биле холбаштыр министр чүректиң ханызындан байыр чедирген болгаш шериг кезектеринге үре-түннелдиг ажыл-чорудулганы оларга күзээн.

Амгы үеде бистиң шериг эртемнивистиң системазынга школаның амыдырал-биле харылзаазын, теоретиктиг өөредилгени практика-биле быжыглаар дугайында партияның болгаш чазактың чугула негелделерин күүседиринге хөй түүлдер кылдынган, ол чорук армияга болгаш флотка кадрлар белеткээриниң бүгү хөрээн эжижиринге кайгамчык чаагай салдарны чедирип турар деп Р. Я. Малиновский чугаалаан. Ынчалзажок командирге, офицер-инженерге хүлээдип турар негелделер соксаал чок бедип турар. Ол негелделериң деннелинге турар төлээде, өөредилге черинге алган билиглер чүгле баштайгы чада болур болгаш ёзулуг шериг удуртукчузунуң, организакчызының шынарларын бодунга шиңгээдип алырынга болгаш удуртулгазында турарларны кижизидеринге моон соңгаар шериг теориязының болгаш шериг мергежилинің бедиинче улуг болгаш берге көдүрлүүшкүн эгелээрин кезээде бодап чоруур херек.

Шериг кезектеринче томуйлаашкынны силер шериг теориязының болгаш практиказының талазы-биле соңгаарладыышкын чок шиитпирлээрин негеп турар улам чаа болгаш эн-не нарын айтырыгларны көдүрүп үндүрүп турар үеде ап турардыр силер деп чүвени барымдаалап көөр херек деп, доозукчуларга хамаарыштыр оратор демдеглээн. Ол чорук чепсектиг күштериниң дүрген хөгжүп турар хевири — силерден хөй-хөй кижи боттарының алаан ажылын эгелээр, ракеталыг шериглерге онза хамааржып турар. Ракеталыг чепсегленнишкиниң талазыбиле конструкторлуг бодал бисте кайгамчык улуг базымнар-биле бурунгаар чоруп орар дээрзин шуут чугаалаар ужурлуг мен. Мынчангаш чедип алган түүлдерге тайбыңзыравазы, силерде бар билиглер-биле болуп каарын бодавазы, а харын оларны могаг чок сайзырангайжыдары болгаш байыдары кайы хире чугула болуп турарын катап-катап чугулалап демдеглеп тур мен.

Дайынчыларны өөредириниң болгаш кижизидериниң нарын, берге болгаш ооң-биле кады чаагай хөрээн партия биле чазак силерге бүзүредип турар-дыр деп министр чугаалаан. Ол сорулганы күүседир төлээде, чепсекти билири болгаш техниктиг эки специалист болуру четпес. Аңаа ооң ыңай ёзулуг, бүзүреттинген марксисчи-ленинчи болур, бистиң партиязыстың ажылдап кылганы идеяларның байлаан шиңгээдип алыр херек.

Бистиң партиявыста кайгамчыктыг идеялар бар,— ол дээрге бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузары болур-дур. Ол кайгамчыктыг идеяны амыдыралга дөртен дөрт чыл улаштыр боттандырып турарывыс бо-дур. Ол идеяны ам улус демократиязының чуттарының ажылчы чоннарны деткип турар. Ол идея социалистиг чурттарның ажылчы чоннарының амыдыралчы күжү апарган болгаш ол идея дээш олар туруштуг, эрес-маадырлыг демисежип турарлар.

Империалистиг күрүнелерде ындыг идея бар бе? Ындыг идея чок. Оларның солдаттары чүү дээш боттарының амы-тынын бөөр ужурлугул дээрзинге оларның чугаалаар чүвези чок болуп турар. Моон ужурунда империалистиг чурттарның генералдары оларның солдаттары капиталистериң эрге-ажыктарын камгалаар хөөн чок деп хомудап турарлар.

Офицер бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазынга партия болгаш комсомол организацияларынга билдилиг даянныр, партийжи салдарның күштерин сагылга-чурумну болгаш организастыг чорукту улам ыңай быжыглаарынче, шериглериң дайынчы белен чоруун бедиринче угландырар ужурлуг деп оратор ооң ыңай чугаалаан. Сагылга-чурумну быжыглаарының чугула негелдези болза, чаңгыс кижиниң удуртулгазының ленинчи принциптерин амыдыралга шыңгыы боттандырары болур.

Совет улус тайбың, тургузукчу күш-ажылды кылып турар. Ол дайын дугайын бодавайн турар деп Р. Я. Малиновский үргүлчүлеп чугаалаан. Ынчалза-даа социализмниң чурттарынга мугулай өжээнниг чорукка алыскан империалистер, тайбың дугайында сөс кырынга чугаалап турза-даа, тайбың дээш эвес, а чепсегленнишкиннерни эндере бүлүрерин үргүлчүлээри, «соок дайынны» үргүлчүлээри дээш туржуп турарлар.

Бистер мурнукузу ышкаш дайынче орукту дуглаар болгаш бүгү улустарга эн-не үнелиг түүлү—бүгү делегейге тайбыңны бадыткаары дээш бүрүн шиитпирлиг бис. Бистер ооң-биле кады бодувустуң дайынчы белен чоруувусту улам бедик көдүрер, империалистиг күрүнелериң агрессчи күштери олче бисти албадап турар болганда, бистиң армиявысты бо үениң бирги чергелиг чепсектери-биле чепсегленнишкиниң үргүлчүлээр ужурлуг бис.

Коммунистиг партияга удурткан, бодунуң улузунга кызыгаар чок бердинген, бистиң Чепсектиг Күштеривис бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазының болгаш хамаарышпас чоруунуң, бүгү социалистиг лагерьниң хосталгазының болгаш хамаарышпас чоруунуң моон соңгаар-даа идегелдиг челенгиижи болурун, а шериг академияларының доозукчулары боттарының бүгү күштерин болгаш билиглерин бистиң ынак Төрээн ада-чуртувусту камгалаарынга болгаш бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарынга бөөр дээрзин ССРЭ-ниң Камгалал министри Р. Я. Малиновский бодунуң чугаазының төнчүзүнде СЭКП ТК-га болгаш Совет чазакка бүзүреткен.

И. В. Сталин аттыг куяк танк шериглериниг шериг академиязының доозукчузу подполковник **Н. М. Козловка** сөс берген.

Шериг академияларының доозукчулары Коммунистиг партияның Төп Комитединге болгаш Совет чазакка Совет Чепсектиг күштерни бүгү хемчег-биле хөгжүдер болгаш сайзырангайжыдар дугайында хүн бүрүнүң могаг чок сагыш салыышкыны дээш, амгы үениң негелделериниң деңнелинде туруп турар мергежилдиг шериг кадрларын белеткээр дугайында доктаамал сагыш салыышкыны дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илередип турар деп ол чугаалаан.

Бистиң чедиишкиниервиске адаргап турар күштер делегейде бар дээр дугайында тодаргай медереп билип турар бис деп, Н. М. Козлов үргүлчүлеп чугаалаан. Социализм лагериниң күчүзүнүң болганы болгаш чаңгыс эвиниң өзүлдези империалистери коргудуп турар. Совет Эвилелинге, бүгү социалистиг чурттарга мугулай өжээни хайыккан империалистер кандыг-даа кембуруулуг чоруктарны үүлгедип болурлар. Мынчангаш биске эн-не кол сорулга болза үргүлчү серемчилелдиг болурунда, армияның болгаш флоттуң дайынчы белен чоруун бүгү хемчег-биле бедиринде болурдур.

Бүгү-ле чаа, мурнакчы түүлдү шериглери өөредириниң практиказынга нептередиринче, бистиң күчүлүг дайынчы техникавыстың бүгү бот-составтың мергежилдиг шиңгээдип алырынче боттарывыстың бүгү билиглеривисти угландырар бис деп оратор демдеглээн. Партияның болгаш улустуң хөрээнге кызыгаар чок бердинген чоруктуң ёзузунга дайынчыларны кижизидер бис.

Төп штабтың академиязының доозукчузу чехословак армияның генерал-лейтенантызы **И. Васагло** индирже үнүп келген.

Улус демократиязының чурттарының армияларының Совет Чепсектиг Күштериниң академияларын доосканофицерлериниң өмүнээзиндеН ооң бодунга болгаш өөнүктериниге Совет Эвилелиниң дээди шериг өөредилге черлериниге өөренир аргаы бергени дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш Совет чазакка, бүгү совет улуска чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин ол илереткен.

Амгы үениң чепсектиг демиселиниң байдалдарында дайынчы чорудулгаларны организастаар болгаш нептередир талазы-биле шериг-теоретиктиг болгаш шериг-техниктиг ханы билиглерни шиңгээдип алган бис, марксисчи-ленинчи теорияның талазы-биле бодувустуң билиглеривисти дыка калбартывыс, бо бүгү—бистиң бүгү практиктиг ажыл-чорудулгавыска шын угланыышкынны алыр арганы берип турар деп, И. Васагло демдеглээн.

Бистиң улустарывыстың акыдуңма чаңгыс эвинге, бистиң партияларывыстың идейлиг чаңгыс эвинге, бистиң Чепсектиг Күштеривистиң канызы кады ажылдажылганына үндезилеттинген, социалистиг лагерь тиилеттирбес. Социалистиг лагерь болза, бир эвес агрессорлар дайынны өөскүдер деп орадашса, боттарының бажын чылча үзери гранит хая болуп турар.

Шериг артиллериязының Ф. Э. Дзержинский аттыг инженер академиязының кафедра начальниги инженер-полковник **М. Ф. Самусенокога** сөс берген.

Шериг академияларының профессор-башкы составы бодунуң бүгү-ле күштерин болгаш энергиязын, бодунуң бүгү-ле дуржулгазын болгаш билиин коммунизмниң хөрээнге кызыгаар чокка бердинген, бистиң ынак Төрээн чуртувустуң күрүне эрге-ажыктарын кандыг-даа минутада төлептиг болгаш алдарлыы-биле камгалап шыдаар аргалыг шериг кадрларны кижизидеринге болгаш белеткээринге бөөр дээрзин М. Ф. Самусенко Төп Комитетке болгаш Совет чазакка бүзүреткен.

СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев индирге үнүп кээрге, диңмиттиг болгаш үргүлчүледдиг йөрээл салыышкыны залга диңмиреп үнген. Шупту кижилер туруп келген болгаш Н. С. Хрущевка чүректиң ханызындан байыр чедирип турганнар.

## Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ чугаазы

Партияның Төп Комитединиң, Дээди Советтиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өмүнээзиндеН Н. С. Хрущев академияларны доосканнарга чүректиң ханы байырын чедирип, шериглериниң иштинге оларның чорудар ужурлуг чугула ажылынга улуг чедиишкиннерлиг болурун оларга күзээн. Силер өөредилгени доосканболгаш шериг черлеринче удавас чоруптар силер деп эш Н. С. Хрущев чугаалаан. Силериң кижи бүрү Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштерин быжыглаарының улуг болгаш хүндүлүг хөрээнге бодуларның төлептиг салыышкыныларны киирер болгаш киирер-даа ужурлуг силер. Совет улус, Коммунистиг партия болгаш Чазак болза, Октябрьның чаалап алыышкыннарын улуг Ленинниң партиязының удуртулгазы-биле чедип алдынган социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалаарын совет дайынчыларга бүзүреткен деп чүвени кезээде сактып чоруур ужурлуг силер.

Совет Эвилелиниң болгаш акыдуңма социалистиг чурттарның Чепсектиг Күштери марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле бистиң улустарның бар чыдары кайгамчыктыг амгы болгаш улам чыыткылыг келир үениң камгалалында туруп турар.

Бистиң бүгү чуртувус Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизинге белеткенип турар. XXII съездиниң онза ужур-дузазы чүдел дизе, партияның чаа Программазын ооң хүлээп алырында болур, экономиктиг болгаш культурлуг тургузуушкун, даштыкы политика, кижилериң коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле кол сорулгалар ол Программага тодараттынар. Совет улустуң коммунизмче бурунгаар шимчээшкининиң тодаргай оруктары Программага айыттынар. Совет кижи бүрүзү ам удавас ол чугула документ-биле таныжар болгаш бодунуң чуртунуң келир үезинге өөрүүр апаар, чурт чоокку ийи он чылдарның дургузунда бодунуң экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезинге, совет улустуң чаагай байдалын бедиринге аажок улуг чедиишкиннерни чедип алыр. Бодунуң экономиктиг хөгжүлдезинің талазы-биле Совет Эвилели капиталистиг кол-кол чурттарны соонга ырак арттырып каар.

Совет Эвилели тайбыңга ханы ынакшылдыг күрүне. Быжыг тайбынны болгаш улустар аразынга кады ажылдажылганы хандырарынга мындыг хөй түүлдерни кылган ооң өске ындыг чурт делегейде чок. Делегейниң шыңгыы контролю-биле чепсегленнишкинни дүжүрер дугайында Совет Эвилелиниң салып келген болгаш салын турар аажок улуг күжениишкиннериниң дугайын Н. С. Хрущев чугаалаан. Совет чазак делегейниң өске-даа айтырыглары-биле бир дөмей чепсегленнишкинни дүжүрериниң айтырының шиитпирлээр үезинде барыын талакы күрүнелерни деп эвес байдалга тургузарынче чүткүвейн турар. Ындыг болза-даа бодувустуң эрге-ажыктарывыстан кажан-даа аткаарлавас бис деп, Никита Сергеевич чугаалаан. Янзы-бүрү чурттарның чазактарының болгаш күрүне ажылдакчыларының көдүрүп үндүрүп турар бүгү-ле саналдарын ажыл-херекчи ёзу-биле көөрүнге Совет Эвилели кажан-даа белен болуп турар.

Бодунуң чугаазынга Н. С. Хрущев герман тайбың керээни чарары ышкаш ындыг чугула айтырыгта тодаргай доктааган.

Социалистиг өске-даа чурттарның чазактары-биле кады Совет чазак герман тайбың керээни чарар болгаш аңаа үндезилээш Барыын Берлинде байдалды таарымчалыг болдурарын фашистиг Германияга удур дайын талазы-биле бистиң эвилелчилеривиске саналдаан болгай. Амгы үениң ол чугула сорулгазын шиитпирлээринге билиишкинни болгаш чаагай күзелди илергейлээринче Барыын Германияның чазааның баштыңы канцлер Аденауэрни база кыйгырган бис. Тайбың керээзин бо чылын чарарын күзеп турарын социалистиг чурттар ажыыбиле чугаалаан, чүге дээрге, дайынның доозулганының соонда 16 ажыг чыл эрткен, бо айтырыгны шиитпирлээринге белеткенир төлээде, ол хуусаа болза элээн четчир апаргандыр.

Ону барыын талакыда канчаар көрүп турарыл? Чазактар албан ёзузунуң харыызын ам-даа бербээн. Ындыг болза-даа чазак бөлүктеринге, азы шериг штабтарынга азы башкарыкчы партияларга чоок барыын талакы парлалганың органнарынга бо талазы-биле эвээш эвес дыңнадыглар көстүп келгилээн. Ындыг болза-даа хей-хоозун чүүлү хөй болгаш угаазылалдыг утказы эвээш чугаа-соттарның дыңналып турары харааданчыг-дыр. Кажан герман тайбың керээге ат салдына бергенде, Барыын Берлинче кирер дээш «быжыг» туржуп, күштү ажыглаар деп биске кыжаныш турарлар-дыр дижип, чугаалажып турарлар.

Тайбың керээзин чарар дугайында бистиң эң чугула саналывыска харыы кылдыр барыын талакыда дивизияларны санаарын эгелеп турар ышкаш-тыр. А канцлер Аденауэр атомнуг чепсекти негевишаан, боостаазы дунгуже чедир алгырып турар. Аденауэрге атомнуг чепсек чүге херектиг апарган чүвел? Герман милитаризм делегейниң чаа дайынын ийи удаа өөскүдүп үндүрген болгай. Делегейниң ийги дайынының балыгларын бүгү кижилер ам безин билип турар үеде Аденауэр атомнуг чепсекти негеп турар-дыр. Бундесвер атомнуг чепсекти тайбыңга эвес, а делегейниң үшкү дайынын өөскүдүп үндүреринге хереглексеп турар.

Дайынче эвес, а тайбынче кыйгырыгны салыр херек, байдалды чидиглендирбес, херекти үскүлежиишкинге чедирбес херек деп, Н. С. Хрущев демдеглээн. Кыжаныышкынларны ажыглавайн, бүгү-ле айтырыгларны дүвүрээзин чокка столга олуруп алгаш, чугаалажып көрөөлинер. Бис тайбың конференциязын чыылдырарын саналдап турар бис, аңаа бодувустуң керээ төлевилелин киирер бис. Барыын талакы күрүнелер боттарының саналдарын, тайбың таарыштыр шиитпирлээриниң боттарының төлевилелин киирзиннер. Бис ол бүгү саналдарны чугаалажып көрүп, оларның иштинден тайбыңны быжыглаарынга дээре дузалап турар болгаш бүгү күрүнелериниң өргежыктарын база бот эргезин болурчогууру-биле барымдаалап турар саналдарны үлээп алыр бис.

Герман тайбың керээзин чарар болгаш аңаа үндезилээш Барыын Берлин дугайында айтырыгны шиитпирлээр дугайын чугаалап турган, Н. С. Хрущевтуң демдеглээни болза, Барыын Берлиниң чурттакчыларының боттарының чурттаарын күзеп турар социал-экономиктиг корумчурумнарын хостуу-биле тодарадып алыр өргезинге социалистиг чурттар халдавас. Барыын Берлинче киреринге моондакты тургузарын кым-даа бодавайн турар. Барыын Берлин бодунга ажыктыг-ла хемчээлди ёзугаар кандыг-даа күрүне-биле харылзааны тургузар болгаш тудуп шыдаар.

Совет чазак Барыын Берлинге хамаарыштыр келир үези эн-не кедиліг магадылаалдарны кылырынга белен. Магадылаалдарның янзы-бүрү хевирлерин чаңгыс эвес, ким удаа айтып келген болгай мен деп, Н. С. Хрущев медеглээн. Ындыг болза-даа Барыын Берлин дугайты калчаалыг чорукту өөскүдүп турар НАТО-нуң чурттарында бистиң саналдарывыстың бо кезиин ыыттавайн эрттирип каарын оралдажып турар-дыр.

Герман тайбың керээзин чарар херекке бистиң-биле кады ажылдажылганы чорудар күзелди барыын талакы күрүнелериниң удуртукчуларының илергейлевейн турарынга Совет Эвилели хараадап турар. Ол удуртукчулар тайбыңныың салым-чолунга Германия-биле тайбың таарыштырылганың ужур-дузазын билбейн турар чүве ийикпе, азы боттарының шериг блоктарының кызыы эрге-ажыктарындан канчап-даа бедик көдүрүп шыдавас хире чүве ийикпе.

Бир эвес Германияда болгаш Барыын Берлинде байдалды чогумчалыг болдурарының хемчегларын ам албас болза, улустар барыын-герман милитаристериниң агрессчи чоруунга таваржы берип болур деп чүвеге бүзүрээш, Совет чазак герман тайбың керээзин чарарының хөрээнге быжыг туруштуун илередип турар. Гитлериниң барыын-герман салгакчыларының кандыг-бир өөнчүк-чеңгээзи улуг дайынның өртүн кывыспайн баар дээрзинин кандыг-даа магадылаалдары чок. Тайбың керээни чарарынга чүү шаптыктааныл, тайбыңга ынакшылдыг күштериниң бүгү-ле сагындыргылары турбуже, Барыын Германияда милитаризмниң бут кырынга туруп алырының болгаш боо-чепсекти катап сегирип алырының аргазын аңаа чүге бергенил деп чүвениң ужурун тодарадыры ынчан хөлү эрткен болур.

Бистиң мурнундагы эвилелчилеривис-биле болгаш Германияның Федеративтиг Республиказы-биле бот-бодун билчир чорукту чедип алыр дээш, Совет Эвилели чаагай тура-соруун болдунар-ла улуу-биле илередип турар деп, Н. С. Хрущев чугаалаан. Ынчалза-даа Барыын чүкте ховар эвес ажыглаттынып турар кыжаныышкынның болгаш корлуулуушкуннуң чугаа-соттары чугаалажыышкыннарга ажыл-херекчи байдалды тургузарынга идигни бербейн турар. Ындыг болган төлээде, мындыг байдалдың үезинде Герман Демократтыг Республика-биле бүгү-ле үре-түннелдерни бөөр тайбың керээзин чарары тургустунуп келген байдалдан үнериниң кара чаңгыс аргазы бооп болур.

Бис тайбың керээзинге ат салыр бис, а бир эвес агрессор Совет Эвилелинче азы бистиң өөнүктеривисче холун арныып келзе, чогуур ойтур согуушкунну берзин дээш, бистиң Чепсектиг Күштеривиске дужаалдан берип каар бис.

Совет чазак болза быжыг тайбынны тургузарын шынчы сеткил-биле чедип ап турар. Ынчалза-даа тайбынны хандырары чүгле бистиң күзеливистен, бистиң күжениишкинеривистен хамаржыр эвес дээрзин утпас ужурлуг бис. Быжыг тайбынны чедип алырының соргулазынга өске-даа күрүнелериниң чазактары күжениишкиннерин салыр болгаш бүгү делегейниң улустары ол дээш демисежир болза, чүгле ынчаарда быжыг тайбыңны хандырып болур.

Делегейниң чаа дайыны чайлаш чок болур чүве эвес-тир деп, бистер чугаалап турар бис деп, Н. С. Хрущев ооң ыңай чугаалаан. Ынчалзажок бир-тээ империалистиг күрүнелер туруп турар чүве болганда, дайынның тыптып келириниң болдунар аргалары бүрүү-биле үзүткаттынган деп санап болбас. Ынчангаш бистер болу бөөр жандыг-даа таварылгаларга белен болур ужурлуг болгаш экизи-биле белен-даа бис ынчаш. Совет кижилер, бирги ээлчегде бистиң аныяктарывыс серемчиледдиг болур, чуртту камгалаарынга, бир эвес агрессор бистиң Төрээн чуртувусче халдаарын семей берзе, аңаа ойтур шавыышкынны бөөринге белен болур ужурлуг.

Бистер боо-чепсээвисти болбаазырангайжыдар, ол чепсек ойталаашкын болгаш чазыг чокка хөделир болзун дээш, боо-чепсекти шиңгээдип алырынга боттарывыстың билиглеривисти болбаазырангайжыдар ужурлуг бис. Ол дугайын хамыктың мурнунда силер, бистиң шериглеривистиң командирлери болгаш удуртукчулары сактып алыр херек. Совет Эвилелинде коммунизмниң тайбың тургузуушкунун бүзүрелдиг камгалаарынга болгаш социалистиг өске чурттарга дуза көргүзериниң талазы-биле бодунуң интернационалчы хүлээлгезин күүседиринге Совет Армия кайы-даа үеде белен турар ужурлуг.

Дайын дугайын бодап турар кижилер чер аразының ыраа оларның амы-тынын алыр деп бодаваанар деп, Н. С. Хрущев чугаалаан. Ынчаарга бир эвес империалистер дайынны кыпсып үндүрүп келзе ук дайын империализмниң бүрүн чыча шаптырары-биле болгаш өлүп дүжери-биле доостур. Эжелекчи дайыннарны болдуруп турар шак ындыг ол тургузугну кижи төрелгетен кеззе-мөңгези-биле үзүткап чок кылыр.

Американың Каттышкан Штаттарында болгаш НАТО талазы-биле ооң эвилелчилериниде сөөлгү үеде чорудуп турар шериг хемчеглерин Совет Эвилелиниң чазаа кичээнгейлиг хайгаарап турар деп, Н. С. Хрущев бодунуң чугаазынга ооң ыңай демдеглээн. Барыын талакы чурттарда чепсектиг күштериниң санын көвүдедип, атомнуг бомба чүктээн үргүлчү агаарга чоруп турар стратегтиг бомбардировщиктериниң санын көвүдериниң хемчеглерин ап турары ышкаш ындыг факт-барымдааларны бис эскербейн эртип шыдавас бис деп, Н. С. Хрущев чугаалаан. Барыын Германияның шериин эң чаа боо-чепсек-биле дерип, ооң санын көвүдедип турар-дыр.

Тургустунуп келген байдалды барымдаалап көргеш, Совет чазак болза Чепсектиг Күштериниң 1961 чылда планнаттынган кызыыышкынын онза айтыышкын болгуже чедир тур соксадыр деп айтыышкынны Камгалал министерствозунга бөөр ужурга таварышкан деп Н. С. Хрущев чугаалаан. НАТО чурттарында шериг бюджеттериниң улгатканы-биле холбаштыр, Совет чазак бо чылын камгалалга үнер чарыгдалдарны 3 миллиард 144 миллион рубльге көвүдедир дугайында шиитпирни хүлээп алган. Ол дээрге аргажоктуң кырында кылган хемчеглер-дир. Тургустунуп келген байдалдың уламыдан бистер ындыг хемчеглерни ап турар-дыр бис, чүге дээрге совет улустуң айыл чок чоруунуң эрге-ажыктарын доомчага албайн барып шыдавас бис.

Делегей байдалын кадыкшыдарыбиле холбашкан соңгаарладып болбас дыка хөй айтырыгларны шиитпирлээри Совет Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттарының арызында харылзааларны экижиринден дыка чергелиг хамааржыр дээрзиниң дугайын Н. С. Хрущев ооң ыңай чугаалаан. Совет-америк харылзааларны экижидери — ол дээрге бөдүүн сорулга эвес-тир. Ийи талалардан күзеддер болгаш практиктиг базымнар чокка ол сорулганы шиитпирлеп болбас.

Совет политика — тайбың кожа-хелбээ догунналашкынның политиказы, экономиктиг чарыштың политиказы-дыр. Ынчангаш бис ол ажыл-ишке чаржып көрөөлинер деп, президент Кеннедиге, генерал де Голльга, дээрги Макмилланга чугаалап турар бис деп, Н. С. Хрущев медеглээн. Ол угаан-сарыылдыг болур ийик. Бир эвес бистер Германия-биле тайбың керээзин чаргаш, бот-боттарывыстың холдарывысты тудушкаш, бистиң күжениишкиннеривисти экономиктиг чарышка бараалгадыылынар деп медеглээр болзувусса, ынчан чер кырында бүгүде кижилер чииги-биле улуг тынар ийик. Ол болза улам ыңайгы чугаалажыышкынларга болгаш чер кырынга быжыг тайбыңны тургузар дугайында кижи төрелгетеннің чүсчүс чылдардагы күзелин боттандырарына эки эге болур ийик. Бистер аңаа белен болгаш барыын талакы күрүнелериниң чазактарынче холувус сунуп тур бис.

Бистиң Төрээн чуртувустуң дайынныарын ашкан хөй-хөй алдарлыг тиилелгелерни Совет Армия чаалап алган деп, түннелинде Н. С. Хрущев чугаалаан. Совет Армия болза делегейде эн-не мурнакчы, эн-не күчүлүг армия. Чепсегленнишкинни бүгүниити дүжүреринің планы амдызында хүлээп алдынмаан турда, бистиң Чепсектиг Күштеривис моон соңгаар-даа улам ужуктел чок хөгжүүр болгаш болбаазырангайжыыр, эн-не күчүлүг чепсек-биле дериттинер аппар. Ынчалза-даа шериг техниказы кайы-даа хире болбаазырангай болгаш күчүлүг болза, бир эвес ол идея талазы-биле канаттынган, эрес-дидим болгаш бодунуң Төрээн чуртунга чижеглээр чүве чок бердинген идегелдиг болгаш мергежилдиг дайынчыларның холунга турар болза, чүгле ол таварылгала бодунуң сорулгазын күүседип шыдаар. Совет Чепсектиг Күштериниң офицер кадрлары боттарының практиктиг ажылчорудулгазынга шиитпирлээр ужурлуг ол сорулгаларның дугайын эш Н. С. Хрущев тодаргай чугаалаан.

Коммунизмче бүзүрелдиг бар чоруур бистиң улуг Ада-чуртувустуң камгалалынга көрүнгүр турарын чон бодунуң Чепсектиг Күштеринге бүзүреп каан деп, Н. С. Хрущев чугаалаан. Ол улуг бүзүрелге төлептиг болуңар!

* * *

Эш Н. С. Хрущевтуң чугаазын аажок улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыннары кашдаа удаа үзе кирип турган. Совет чазактың баштыңы чугаазын доозуптарга, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге болгаш Совет чазакка алдар болдурган йөрээлдер болгаш «Ура» дээн кыйгылар залга чаңгыланы берген.

* * *

Байырлыг хуралдың соонда шуптузу кижилер Георгиев залынга болгаш Грановит палатага барган, аңаа байырлал столдарынга хүлээп алыышкын үргүлчүлээн. Партияның болгаш чазактың удуртукчулары бистиң шылгарангай Чепсектиг Күштеривистиң командирлериниң чаа отрядынга чүректиң ханызындан байыр чедирген болгаш оларның харыысалгалыг ажылынга улуг чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

Бистиң маадырлыг улузувустуң чаазаганы — Улуг Октябрьның чаалап алыышкыннарының камгалалынга кандыг-даа минутада туруптарынга белен совет Чепсектиг Күштер дугайында партияның болгаш чазактың кайы хире улуг сагыш салып турарын ол тураскаалдыг болуушкунунуң киржикчи бүрүзү онза күштүү-биле база катап медереп билген.

Хүлээп алыышкынның киржикчиларынга улуг концерт көргүскен.

## Чаа өөредилге чылынга уткуштур

Михаил Дейлегенович Мөңге — Бии-Хем районнуң Тарлаг чеди чыл школазының ажыл-агый эргелекчизинге ажылдап киргенден бөөр ам ийи чыл болган.

Школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылының бедик түннелдиг болуру—ооң чаа өөредилге чылынга эки белеткелинден дыка хамаарылгалыг. Ол дугайын эш Мөңге ылаптыг билип, ажыл-агый талазы-биле белеткелдерни үлегерлиг организастап, хол-биле кылыр ажылдарга боду шуут киржип турар.

Школа хериминиң иштинде ам 720 кубометр оттулар ыяш белеткеттинген. Ол ыяш келир өөредилге чылынга четчир.

Бо хүннерде школаның бодунда өске-даа белеткел ажылдары кидинтулук чоруп турар. Интернаттың, столованың иштин чугайлаары болгаш будууру удавас доостур. Эш Мөңге боду херимнерни чаартып кылырын дооскан, школа складын бодунуң оглу-биле кады туткан.

А. ДАМБА,
башкы.

# МАЛЧЫННАР НААДЫМЫНЫҢ ХҮННЕРИНДЕ

Тывада мал ажылының продуктуларының бүдүрүкчүлериниң, көдээ ажыл-агыйның мурнакчы ажыл-ишчилериниң төлөлекчилери хөй-хөй кижилер өткен неделяның пятница, суббота хүннеринде бүгү районнардан Кызыл хоорайга чыглып өгелөөн. Ол хүннерден өгелөөш хоорайда ниитиниң чемненилге черлеринге, чүнар бажыңнарга, парикмахерскаяларга, аалчылар бажыннарынга, садыг магазиннерге болгаш бүгү-ле кудумчуларга, бүдүрүлге, албан черлеринге барган кижи бүрүзү областың бүгү колхозтарындан, совхозтарындан келген бөдүүн ажыл-ишчилерни болган чок-ла көрүп, олар-биле ужуражып болур апарган.

Ол болза көдээ ажыл-агыйның мурнакчы кижилери областың малчыннарының июль 8—9 хүннеринде Кызылга болган Наадымына киржири-биле область төвүнге чыглып келгени ол. Кызылчылар районнардан келген аалчыларны эки хүлээп алган болгаш өргежок чугула чүүлдерни оларга бараан бөлдүрүп белеткээн.

Июль 8. Каан, чылыг хүн. Область Совединиң чанында «Областың мал ажылының мурнакчыларынга байыр!»—деп бижээн улуг лозунгу Ленин кудумчузун кежилдир хере азып каан. Малчыннарга байыр чедирген, СЭКП-ниң XXII съездизин төлептиг уткуурун, көдээ ажыл-агыйның улам ынайгы көдүрүүшкүнү дээш күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерге мал ажылдакчыларын сорук киир кыйгырган лозуннар өске-даа бүдүрүлге, албан черлериниң чанында кызыл чайт кылдыр астынган...

Октябрьская, Ленин кудумчуларында, ылангыя аалчылар бажыңының, даг экспедициязының бажыңының, көдээ ажыл-агый техникумунуң, чеди, ийи дугаар школаларының чанынга үлетпүр болгаш аъшчем бараанларының садыгаашкыны өртенгинин 10 шактан өгелөөн. Ында эки шынарлыг, янзы-бүрү чараш бараанларны малчыннар сонуургаан, садыш алгылаан турганнар.

Хүннүң ийиги чартында 16 шактан соңгаар Наадымның киржикчилери болгаш хоорайның ажылчын, албан-хаакчылары Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынче үзүк-соксаал чок кирип өгелөөн.

Парк аксы. «Кирип моорланар!». Бөвүрүг кырында мал ажылының мурнакчыларынга байыр чедирген лозун. Паркче кире бөөрге: «Эштер малчыннар! Төрөөн чуртувуска өттү, сүттү болгаш дүктү берип, күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле өөрүүлүцер!» — деп лозун. Парктың ногаан театрында база-ла «СЭКП-ниң XXII съездизин күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглээлицер!», «Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Бодувусту сөзүвүстү өөлеп, күрүнеге: 6,4 миллион пуд тараны, 18,5 мун тонна эътти, 16 мун тонна сүттү, 1.702 тонна дүктү садаалыңар!»—деп лозуннар астынган.

Парк стадионунуң мурнунда көвүрүгүнүң солагай талазында асфальтылаан оруктуг аллеяда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң хойжузу О. Лопсанчап, ол-ла колхозтуң хойжузу М. Сандык, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң хойжузу Ү. Бандан, «УТКА 25 чылы» совхозтуң хаван ажаакчызы С. Хайың, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң бызаа ажаакчызы А. Блинова, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы М. Бичии-уруг, «Межегей» совхозтуң саанчызы М. Хроменко, Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң хойжузу К. Санчат-оол, «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу С. Сагбалдай, «Тээли» совхозтуң хойжузу И. Доржу, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң бызаа ажаакчызы, ССРЭ-ниң Дээди Совединин депутады Д. Завьялова, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң саанчызы К. Санчы, «Элегес» совхозтуң саанчызы В. Чащина оларның портреттерин улгаттыр чураап, аскылап каан.

17 шак чоокшулап турган. Парктың ногаан театрының эжиинде чоннуң хөйүн чүү чүвеге деңнээр боор! Оларның аразында каас-шиник кеттинген, орден-хавыяаларлыг, бажы көгерип, улгады берген кырган-даа, аныяк-чалыы, эр, хөрөөжен, өрус, тыва малчыннар-ла хөй. Олар амырмендизин айтыржып, ажыл-ижиниң дүшүмүн хөрежип, хөглүг, өөрүшкүлүг амыдырал-чуртталгазын чугаалажып, малчыннар Наадымына киржир өргени чаалап алган мен дээдиг театрның иштинче кирип турганнар.

Театрның көрүкчүлер олурар бүгү олуттарының мурнуку одуругларында тус-тус районнардан Наадымга келген эр, хөрөөжен мурнакчы хойжулар, саанчылар, бызаа, хаван, күш ажаакчылары, көдээ ажыл-агыйның тускай өртемниглери, районнарның партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының ажылдакчылары, олуттарның орту үезинден өгелөөш сөөлгүлеринге чедир Кызыл хоорайдан чалаткан аалчылар чык долдур олургулапкан. Президиумде областың көдээ ажыл-агыйының эң мурнакчы ажыл-ишчилериниң төлөлекчилери, СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери, облкүүскомнуң кежигүннери, ССРЭ-ниң Дээди Совединин депутаттары, Хакас автономнуг областан Наадымга киржири-биле келген аалчылар көстүп келген.

Облкүүскомнуң даргазының оралакчызы В. А. Соколов областың малчыннарының байырлыг хуралы ажыттынган деп чарлаан. Хуралдың Хүндүлүг президиумунга эш Н. С. Хрущевту баштадыр СЭКП ТК-ның Президиум кежигүннерин соңгаан. Үрер хөгжүм Совет Эвилелиниң Гимнизин күүсеткен.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле социалистиг чарыштың чартык чылда күүселдезинин дугайында илеткелди СЭКП обкомунуң секретары эш **К. С. Шойгу** кылган.

Областың эр, хөрөөжен колхозчулары, совхозтар ажылчыннары СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин, эш Н. С. Хрущевтуң айтыышкыннарын болгаш алдынган социалистиг хүлөөлгелерин күүсеттиишаан, колхозтарга болгаш совхозтарга көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле чамдык ажылдарны кылганын чартык чылдың түнелдери көргүскенин эш Шойгу демдеглээн. Бо чылын часкы тарылга кампаниязы организастыг өткен, тарылга шөлү 22.862 гектар көвүдээн.

Чартык чылда мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле алдынган хүлөөлгелер области эът талазы-биле 112,6 хуу, дүк талазы-биле 107,3 хуу, сүт талазы-биле 84,3 хуу күүсеттинген. Алган социалистиг хүлөөлгелерни күүседир талазы-биле Тожу районнуң колхозтары эки көргүзүглерни чедип ап, эът садарының чартык чыл онаалдазын 143,1 хуу, дүктү 142 хуу, сүттү 120 хуу күүсеткен. Барыын-Хемчик районнуң колхозтары болгаш совхозтары эът садарын 130,3 хуу, сүттү 103,1 хуу болгаш дүктү 102,7 хуу күүсеткен. Бай-Тайга район эътти—123,6 хуу, сүттү—112,0 хуу, дүктү—113,6 хуу күүсеткен. «Барлык», «Найырал», «Сүт-Хөл», «Тээли» совхозтар чартык чылда мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле эки түнелдерни чедип алганнар.

Каа-Хем районнуң «Кызыл тук», Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик», Өвүр районнуң «Кызыл тук», Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозтары чартык чылда мал ажылының бүгү продукцияларын күрүнеге садар талазы-биле алган хүлөөлгелерин алдарлыы-биле күүсеткенин илеткелчи айыткан.

Саар инекке онаштыр өртумаа-биле 1127 кг сүт сагган «Элегес» совхозтуң Кулуунда сүт-бараан фермазы, 970 кг сүт сагган «Межегей» совхозтуң Алаакта сүт-бараан фермазы, 903 кг сүт сагган «Кызыл партизан» совхозтуң төп сүт-бараан фермазы болгаш өске-даа чамдык сүт-бараан фермаларының коллективтери сүт саалдазының талазы-биле дээре көргүзүглерни чедип алганнар.

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырып, мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң база ниитиниң малының баш санын хөгжүдериниң талазы-биле социалистиг хүлөөлгелерни амыдыралга боттандырар дээш демисешпишаан, колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң хөй-хөй мурнакчылары боттарының хүлөөлгелерин алдарлыы-биле күүсеткен. Чижээ, «Межегей» совхозтуң саанчылары Мария Антоновна Гоголева чартык чылда бир саар инекке онаштыр 1404 кг, Наталья Чеботаева—1319 кг, М. Н. Кармолитова—1345 кг сүттү саап алган.

«Элегес» совхозтуң саанчызы Валентина Васильевна Чащина чылда бир саар инектен 2500 кг сүт саар хүлөөлгелиг турган, чартык чылда 1414 кг сүттү сагган. Колхозтар талазы-биле Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң мурнакчы саанчылары эштер Мадды Бичии-уруг, Анна Пермякова, Александра Сундуй олар саар инек бүрүзүнге онаштыр 1055-тен 1197 кг чедир сүттү сагган.

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң мурнакчы хойжулары эштер Мешпен-оол, Байлак, Мөңге кызын хураганнаан 100 баш хойларга онаштыр 100 хураганны өстүрүп доруктурган. «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжулары Адаа-оол болгаш Серенмаа 100 хой бүрүзүнге онаштыр 100 хураганны камгалап алган болгаш өстүрүп доруктурган. Төрүүр 100 хойга онаштыр Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң хойжузу Сүсүтбей 100 хураганны, «Өөк» совхозтуң хойжузу Иван Карбы 104 хураганны, «Барлык» совхозтуң хойжузу Сарыг-Сотпа 104 хураганны камгалап алган.

Бир хойга онаштыр дүк кыргылдазының талазы-биле Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң хойжулары бедик көргүзүглерни чедип алган. Эш Донгак Бүрбүжап хой бүрүзүнге онаштыр өртумаа-биле 3,7 кг нарын дүктү, «УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу Монгуш Чаш-оол 2,7 кг дүктү кыргып алган. Ол-ла совхозтуң хойжузу Түлүш Хуурак одарладып семирт켇ниниң соонда бирээзинин өртумаа дириг деңзизи 57,5 кг 800 баш иттерни күрүнеге дужааган, оларның иштинден өртумактан өрү деңгилделіг иттер 499 баш болган.

Хойжу Седен Тембирелович Донгак хураганнаан 100 хойдан 123 хураганны алган. Ынчаарга 52 хой ийистээн, ийи хой үш-үш база бир хой 4 хураганны төрөөн. Ол хойжу чыл төнчүзүнге чедир төрүүр чүс хойдан 135 хураганны алырын хүлөөнген деп илеткелчи чугаалаан.

Чурукта: СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң эът талазы-биле районнар аразынга шилчиир Кызыл туган СЭКП обкомунуң секретары эш В. А. Анкудинов Чөөн-Хемчик районнуң төлөлекчилеринге тыпсып турары.

Таңды районнуң «Революцияның чалбыжы» колхозунуң инек кадарчызы Николай Сат, «Чыраа-Бажы» совхозтуң инек кадарчылары К. Чамыян, К. Норбу, Эрзин районнуң «Кызыл сылдыс» колхозунуң инек кадарчызы Тажы, Таңды районнуң Сталин аттыг колхозунуң О. Кукуун-оол, ол-ла районнуң «Революцияның чалбыжы» колхозунуң П. Братчикова, Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң А. Аракчаа олар малды эки одарладып семиртип, бедик деңзи немелдезин чедип ап турар.

Партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының, ажыл-агыйлар удуртукчуларының организакчы болгаш кижизидикчи ажылын материалдыг сонуургалдың хемчеглери-биле шын дүүштүрер болза агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалдарының үезинде көдээ ажы-агый культураларының бедик дүжүттерин алыр, малдың баш санын өстүрер болгаш оон продуктулуун бедидер улуг курлавырлар, кызыгаар чок аргалар бисте бар дээрзин эш Шойгу демдеглээн.

Ынды болза-даа бистин организакчы болгаш кижизидикчи ажылыстың ам-даа кошкак деңнелдинин, материалдыг сонуургалды бедиринин талазы-биле алаян тодаргай хемчеглерни албайн турарыстын, колхоз, совхоз ажыл-агыйын куду деңнелдиг чорудуп, эртемнин болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге нептередириниң талазы-биле кошкак ажылдаанывыстың түнелинде көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин организастаар талазы-биле улуг четпестерлиг болуп турарывысты миннир хөрек деп илеткелчи чугаалаан.

Организакчы ажылдың багайының түнелинде 8 районнар, 7 совхозтар болгаш 27 колхозтар күрүнеге сүт садар талазы-биле хүлөөлгелерин күүсетпээннер.

Бистин хойжуларывыстың күш-ажылын организастаарынга чаа хевирлер областың колхозтарында болгаш совхозтарында тургустунуп өгелеп турар. Бурят хойжуларның аргазын ёзугаар бистин областың колхозтарында болгаш совхозтарында механизастаттынган 23 хойжу улуг бригадалар организастаттынган, олар Өвүр районнуң колхозтарында 4, «Өөк» совхозта 2, Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында 9, Тес-Хем районнуң колхозтарында 6 болгаш оон-даа өске.

Мурнакчы колхозтарның болгаш совхозтарның баззазынга үндезилээш көдээ ажыл-агый органнарының ажылын эде организастааны-биле холбаштыр области 8 дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агыйлар организастаттынганын, көдээ ажыл-агыйның дээре чаартыкчыларының мурнакчы дуржулгазын дүргеп нептередир соруга-биле СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозунуң болгаш РСФСР-ниң Министрлер Төвүлелиниң бо чылдың июнь айда үндүрген доктаалынга дүүштүр бистин областың колхозтарында болгаш совхозтарында көдээ ажыл-агыйның дээре мурнакчыларының чанынга күш-ажылдың мурнакчы чанчылдарын колхозчуларга, совхозтар ажылчыннарынга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа ажылдакчыларынга өөредир талазы-биле мурнакчы дуржулганың 7 школалары организастаттынганын илеткелчи медеглээн.

1961 чылда алдынган социалистиг хүлөөлгелерни чедиишкиннинг күүседиринче боттарының бүгү күштерин база аргаларын мобилизастап, СЭКП-ниң XXII съездизин күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуурунче областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилерин болгаш бүгү ажылчы чоннарын эш Шойгу кыйгырган.

* * *

Илеткел доозулган соонда Хакас автономнуг областан Наадымга келген төлөлерниң удуртукчузу Хакас облкүүскомнуң даргазы эш Орешков Наадымның киржикчилеринге байыр чедирген.

Чартык чылда областың колхозтарының болгаш совхозтарының социалистиг чарыжының түнелдериниң дугайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш облкүүскомнуң доктаалын ёзугаар күрүнеге эът, сүт, дүк садар талазы-биле чарышка тиилээн районнарга, совхозтарга, колхозтарга, фермаларга, бригадаларга партия обкомунуң болгаш облкүүскомнуң шилчиир Кызыл туктарын, хүндүлел бижиктерин тывыскан.

Шилчиир Кызыл туктар болгаш Хүндүлел бижиктер алган районнарның өмүнээзинден СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң секретары эш **О. Биче**, Тожу райкүүском даргазы эш **Т. Сенди**, СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары эш **К. Дилгижен** чүве чугаалааннар.

Оон соонда Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлге коллективтеринден областың мурнакчы малчыннарына өртектиг белектерни тывыскан.

СЭКП обкомунуң секретары эш **А. В. Анкудинов** көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларынга улам ынай чедиишкиннерлиг болурун малчыннарга, көдээ ажыл-агыйның тускай өртемниглеринге, партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының удуртукчуларынга күзеп, чүве чугаалаан.

Хуралдың киржикчилери областың малчыннарынга кыйгырыг хүлөөп алган.

Хурал соонда областың хөгжүмшин театрының артистери улуг концерт көргүскен.

# АКШ-ТЫҢ ЧАЗААНГА СОВЕТ ЧАЗАКТЫҢ НОТАЗЫ

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко АКШ-тың ССРЭ-де элчини Л. Томпсонну июль 5-те хүлөөп алган болгаш ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында айтырыгның талазы-биле АКШ-тың чазааның 1961 чылдың июнь 17-де нотазынга харыы болур Совет чазактың нотазын аңаа дамчыдып берген.

Ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында айтырыгның талазы-биле бодунуң туружун Совет чазак база катап бадыткаан, ынчаарга Вена ужуражыышкынының үезинде АКШ-тың президентизи Д. Кеннедиге ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң июнь 4-те дамчыдып берген тайылбыр бижиинде ол турушту айыткан турган.

Чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында айтырыгны ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында айтырыг-биле холбаалыг кылдыр шиитпирлээрин ССРЭ-ниң чазаа саналдаан. Чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери дээрге, ам үези черле келген өргежок чугула төөгүлүг үүл, делегейнин чаа дайынын болдурбазын хандырар эң чугула айтырыг апаргаи дээрзин Совет чазак онзалап демдеглээн.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин кезээ мөңгеде соксадыр айтырыгны шиитпирлээрин чиигедир болгаш дүргедедир соругалыг Совет чазактың саналдарыбиле АКШ-тың чазааның чөпшээрешпээнинге сеткил хомудаашкынын бодунуң нотазынга Совет чазак илергейлээн.

Санал-оналдарны ажыл-ишчи болгаш боттуг ёзу-биле солчужарының орнунга, АКШ-тың чазаа өске орукче—совет саналдарны хажыдарының болгаш Совет Эвилелиниң туружунга хамаарыштыр хоозун нүүлдээшкиннерни кылырының орууне кирген дээрзин америк харыы нотаның утказы база угланыышкыны чугаалап турарын ССРЭ-ниң чазаа демдеглээн.

АКШ-тың чазаа ам чүгле чаңгыс чүүлче—ядролуг чепсектиң шенелделерин АКШ-ка катап эгелээрибиле белеткеп турарын хөй-ниитиниң караңга канчап-ла чөптүг болдурарынче, ындыг шенелделерни хоругдаар дугайында күрүнелерниң дугуржулгазынче угланган хемчеглерни кандыг-ла чылдак-биле узуткап чок кылырынче сагыш салып турар дугайында бодал америк нотадан дорт билдинип турарын ССРЭ-ниң чазаа демдеглээн.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында чугаалажыышкыннарга хамаарышкан кол-кол фактыларны сагындырыышаан, бодунуң нотазынга ССРЭ-ниң чазааның медеглээни болза, ядролуг шенелделерни кезээде соксадыпкы дег ындыг дугуржулга дугайында ак-сеткилдиг чугаалажырынга АКШ сонуургал чок болгаш кереэни оюп эртер, оны хоозун саазын кылдыр хуулдурар дээш янзы-бүрү чылдагаанларны тыварын орааладжып турар.

Күрүнелериниң боттарынга алган хүлөөлгелериниң күүселдезинин чөптүг болгаш боттуг контролюн күрүнелериниг кол үш бөлүктериниң (социалистиг күрүнелериниг, барыын талакы шериг блоктарынга кирип турар капиталистиг күрүнелериниг болгаш нейтралдыг күрүнелериниг) деп эргелиг төлөлекчилериниден тургустунган чүгле күүсекчи орган хандырып болур деп бижыг түнелди Совет чазактың кылганын шенелделерни соксадыр дугайында керээниң күүселдезинин контролюнга хамаарыштыр Совет чазак база катап медеглээн.

Контроль органын чаңгыс кижиге хүлөөдип бөөрин негеп турар Каттышкан Штаттарның чазаа «ветонун»—хүлөөп көрбес чоруктуң эргезин чедип алырын харын орааладжып турар дээрзин ССРЭ-ниң чазаа айыткан.

Контроль органынга онзагай байдалды болгаш тергиидээр чорукту бодунга Совет Эвилелиниң негевээнин болгаш негевейн турарын нотада демдеглээн. Керээниң өске бүгү киржикчилериниң эдилеп болуру шак-ла ындыг эргелерни бодунга чедип алырын Совет Эвилели күзеп турар.

Чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында айтырыгны ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында айтырыг-биле харылзаалыг кылдыр шиитпирлээриниң эргежок чугулазын онзалап демдеглевишаан, бодунуң нотазынга Совет чазактың медеглээни болза, чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында саналды бир эвес барыын талакы күрүнелер хүлөөп апса, контроль дугайында барыын талакы күрүнелериниң кандыг-даа саналдарын чугаа чокка хүлөөп алырынга Совет чазак белен.

Эйзенхауэрниң чазааның чепсегленишкинни дүжүрер дугайында айтырыгның талазы-биле хоозун болгаш өжегерээн мооидактыг политиказын АКШ-тың чаа чазаа эде көрген турар дээрзинге Совет чазактың идегеп турганын нотада чугаалап турар.

Ындыг болза-даа, Каттышкан Штаттарның нотазында айыткан медеглелдерден болгаш өске-даа чамдык фактылардан алгаш көөргеө ол идегелдериниң амдыызында бадыткаттынмайн турарын хүлөөп көөр апаар. Ийи улуг күрүнелер — ССРЭ болгаш АКШ чепсегленишкинни дүжүрер айтырыгның талазы-биле дугуржуп ап болур дээрзинге идегелди илергейлээрин ССРЭ-ниң чазаа күзээн ийик.

Совет Эвилелиниң ниитилел тургузуунга удур нүүлдээшкиннериниң айыылдыг оруунга туруп алыры таармычалыг деп нотазынга америк чазактың санап турарынга ССРЭ-ниң чазаа сеткил хомудаашкынын илергейлеп турар. Ол чогум чүл ынчаш— коммунизмге удур сагыш човаашкынның илерээшкини азы чепсегленишкинни дүжүрер айтырыларга АКШ-тың туружунуң кошкаандан кичээнгейни чайладырының орааладжышкыны бе?

Кандыг ниитилел — социалистиг азы капиталистиг ниитилелдериниг кайызы — «ажык», а кайызы— «хааглыг» болуп турарыл деп айтырыгга хамаарыштыр маргылдааже кирбейн, ССРЭ-ниң чазааның онзалап демдеглээни болза, чоннуң хынына болгаш дериге байын турар дарлакчыларның база мөлчүкчүлерниң үүлгедиинге совет ниитилел ёзулуг-ла быжыг болгаш идегелдиг хаалчак, ССРЭ-ниң ниитилел болгаш күрүне тургузуунуң дайзыннары кижилерге хаалчак болуп турар.

Америк ниитилел болза, күрүненің бүгү күжүн боттарының кызыы эрге-ажыктарынга бараан болдурган чүгле мөлчүкчүлерге, каш борбак монополияларга ажык болуп турар дээрзин нотада онзалап демдеглээн.

Америк чазактың болгаш өске-даа тускай албан черлериниң базым бүрүзүнүң дугайын хөй-ниитиге дынадып турар дээр хөннүг бадыткаашкыннарга хамаарыштыр бодунуң нотазынга Совет чазактың сагындырын турары болза, ССРЭ-ниң девискээринче «У-2» деп америк самолеттарының өнчүк-чөңгээлиг ужудуушкуннарының дугайын, кижизиг мөзүг-шынарны оскунган актыга — Хиросима болгаш Нагасаки хоорайларны атомнуг бомба-биле бомбалаарынга белеткелдің дугайын, Кубага удур чоокта чаа агрессияны организастаан дугайын америк улус билбейн турган.

Чепсегленишкинни дүжүреринден хоорулчак кылдыр контрольду боттандырарынга болгаш чепсекти контрольдаарынга Совет чазак кажандаа чөпшээрешпес деп бодунуң нотазында ССРЭ-ниң чазаа онзалап демдеглээн, ынчаарга ындыг контрольду чедип алырын АКШ хөй чылдарның дургузунда орааладжып келген. Оон-биле чергелештир, чепсегленишкинни дүжүреринің хемчеглерин боттандырарының боттуг контролю чокка кандыг-даа ындыг хемчеглерге кажан-даа чөпшээрешпезин Совет Эвилели база медеглеп турар.

## ХОЙЖУНУҢ КӨРГҮЗҮҮ

Улуг-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң кежигүнү Д. Манчыг-оол 1949 чылдың күзүнүнде 500 баш эр хураганны кадарары-биле хүлөөп алган. Оларның күштүг семис, дүкүр болурунче малчын кол кичээнгейин салып, шагның кайы-даа үезинде одар-белчиирни чөп ажыглап келген.

Бо чылын ирт бүрүзүнден 2 кг дүк алырын ол хүлөөнген. Алган социалистиг хүлөөлгезин Донгак ажыр күүседип, баш бүрүзүнден 3,2 кг дүктү ап, төрөөн колхозунуң күрүнеге дүк садар планын күүседиринге салыышкынын киргген.

Малчынның коданындан эдээн каш иттерни эът будурулгезинге киирер деп колхоз баштаар чери шиитпирлээн. Июньнуң баштайгы чартында оон коданындан 426 иттти эът белеткелиниң черинге саткан, оларның ниити деңзизи 19.956 кг, баш бүрүзүнге онаштыр өртумаа-биле 47 кг болган. Бо дээрге колхозтуң ийиги кварталда садары 40 тонна эъдинин чартык хуузу болуп турар.

Д. ДӨМҮР.

## *Идепкейлиг хөй-ниитичи*

Улуг-Хем районнуң Ак-Туруг көдээ Совединин депутады Василий Дапул-оолович Ортун-оол ол Советтиң депутадынга хөй удаа улаштыр соңгуттуруп келген. Ол идепкейлиг хөй-ниитичи. Көдээ Советтиң хоойлу-дурум хайгаараар болгаш ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы. Партия эге организациязының дээре агитаторларының бирээзи. Оон ынай, эш Ортун-оол Ак-Туруг суурда эки-тура дружинаның командазының командири. Ол команда хуралын кылып, план ёзугаар ажылдап турар. Команда партия эге организациязының, суму Совединин дузазы-биле эдээн ажылдарны чоруткан. Эң ылаңгыя ниитилелге ажыктыг күш-ажылдан ойталаар болгаш ниитилелге удур маңгыс ёзу-биле амыдырап чоруур кижилер-биле демиселди күштелдирер дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң бо чылдың май 4-те үндүрген Чарлыын чоннуң ортузунга калбаа-биле тайылбырлап турар.

Чурукта: В. Д. Ортун-оол бодунуң соңгуттурган округунга депутат отчёдун бөөр дээш белеткеним олурары.

Сөзү болгаш фотозу **М. ОНДАР-ООЛДУУ.**





Чурукта: областың малчыннарының байырлыг хуралының киржикчилери залда.

Фотолар С. Феоктистовтуу.

БӨГҮН—МООЛДУҢ УЛУСТУҢ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 40 ЧЫЛ ОЮ

# АКЫ-ДУҢМА МООЛ УЛУСКА ИЗИГ БАЙЫР!

## Тиилелгелиг базым-биле

Совет Россияның акы-дуңма дузаламчызы-биле, Сухэ-Баторга баштаткан Моолдуң араттың революстуг партиязының удургулгазы-биле 1921 чылдың июльда Моолга улустуң революциязы тиилээн. Ол чылдың июль 10-да чуртка бүгү эрге-чагырга улустуң чазааның холунга шилчээн, а июль 11-де революцияның тиилелгезиниң хүнү болуп төөгүге кирген.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының шуут салдары-биле өскээн улустуң революциязы Моолдуң төөгүзүнде үндезин эргилде болган. Ол революцияның тиилелгезиниң түңнелинде капиталистиг системадан Азияның хожудангай чурттарының бирээзи — Моол адырлып, хосталган болгаш чаа амыдыралче делгем орук Моолдуң арат чонунуң мурнунга ажыттынган.

Хожудангай чурттарның капиталистиг эвес оруктап социализмче хөгжүүрүнүң дугайында улуг Ленинниң өредиин удургулга болдуруп, Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле моол улус төөгүлүг кыска хуусада феодализмден шуут социализмче шилчип шыдаан.

Улустуң эрге-чагыргазының чылдарында чуртка улуг социалистиг чаартылгаларны боттандырган. Хожудангай мал ажылдыг турган чурт, ам аграр-индустрилиг республика кылдыр чаартынып хуулган.

Совет Эвилелиниң дузаламчызынга даянгаш, Моол Арат Республика үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның чаа адырларын тургускан. Чуртта хөмүр даш, даг-руда, нефть үлетпүрүнүң, халбак хереглел кылыгларының, аъш-чемниң, коммунал ажыл-агыйының бүдүрүлгелери, транспорттуң болгаш харылзааның чугула черлери туттунган, хоорайларда чуртталга фондузу дыка көвүдээн, күр черлер госхозтары, машина-мал ажылының станциялары тургустунгулаан.

Материалдыг бүдүрүлгениң—амгы үениң үлетпүрүнүң чугула адырларының тургустунганы моол улустуң шылгарангай тиилелгези болуп турар. Үлетпүрүнүң ниити продукциязы 1940 чылга деңнээрге 1960 чылда 7,4 катап, ооң иштинде күрүне үлетпүрүнүү—8,7 катап өскен.

ССРЭ-ниң, КҮР-нүң, Чехословакияның, ГДР-ниң экономиктиг дузаламчызы-биле чуртта Налайханың кол шахтазын, сүт заводун, туйбу заводун, Сухэ-Батор хоорайда электростанцияны, Улан-Баторда дээрбе комбинадын болгаш өске-даа бүдүрүлгелерни туткан болгаш ажыглалга киирген.

Амгы үениң чаа дерилгелери-биле чепсеглөнген чаа бүдүрүлгелерни тутканының болгаш эрги бүдүрүлгелерни чаартканының түңнелинде чаа техника-биле үлетпүрүү чепсеглээрин боттандырган.

Чаа беш чыл (1961—1965 чылдарда) планын ёзугаар МАР-ның бүгү үлетпүрүнүң ниити продукциязы 2,1 катап өзер, а продукцияның чылда өзер темпизи ортумаа-биле 16 хуу болур. Үлетпүр тудушкунунуң айыттынган программазын чедиишкинниг боттандырар чорук МАР-ны индустрия-аграрлыг чурт болдурарының оруунче чугула базым болур.

Республиканың көдээ ажыл-агыйында үндезин чаартылгалар чоруттунган. 1959 чылдың күзүнүнге чедир көдээ кооперастаашкын дооступ, арат ажыл-агыйларның 99,3 хуузу каттышкан ажыл-агыйларда киргеН. Ынчангаш үүрмек хуу ажылдыг турган көдээ ажыл-агый ам каттышкан социалистиг көдээ ажыл-агый болу берген.

Моолдуң көдээ ажыл-агыйында ийи дугаар улуг чедиишкин болза күр черлерни шингээдип алырынга үндезилээш, чер ажылын хөгжүткени болур. 1959—1960 чылдарда 260 муң гектар күр черлер шингээдип алдынган. Ооң түңнелинде чуртта тарылганың ниити шөлү 3,2 катап калбарган. МАР мурнунда тарааны даштыкыдан ап турган болза, ам бодунуң тараазы-биле чурттуң хереглелин хандырбышаан, тарааны даштыкыже безин үндүр садыглаар апарган.

Үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдези-биле чергелештир культура тургузуушкунунуң талазы-биле МАР улуг чедиишкиннерни чедип алган. 8—12 харлыг уругларның бүгү-ниити өөредилгезин болгаш хоорайларда база аймактар төптеринде чеди чыл өөредилгезин чедиишкиниг боттандырган. Чаа беш чыл планының дургузунда чеди чылдың бүгү-ниити өөредилгезин чер бүрүзүнге боттандырып чорудар. Эмчилерниң, көдээ ажыл-агыйның, үлетпүрүнүң болгаш культураның тускай эртемниглериниң национал кадрлары тургустунган. Национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культура болгаш уран үүл чечектелген.

Феодализмден социализмче шилчилгениң берге оруун эрткен моол улустуң бүгү тиилелгелериниң үндезини—совет улустуң акы-дуңма дузаламчызы болуп турар дээрзинге моол улус улуу-биле өөрүп турар. Моолдуң араттың революстуг партиязының чап-чаа болуп эрткен XIV съездизинге эш Цеденбалдың чугаалаары: «Үнелеп ханмас ак-сеткилдиг акы-дуңма дузаламчы болгаш деткимче дээш улуг совет улуска, ССРЭ-ниң эш Н. С. Хрущевка баштаткан чазаанга, СЭКП-ниң Төп Комитединге үүрктиң ханызындан бистиң өөрүп четтиргенивисти бистиң съездивистиң индиринден илередиил».

Моол Арат Республика делегейниң социалистиг системазының чарылбас кезээ болуп, делегейге тайбыңны камгалаарынче, Совет Эвилели-биле, КҮР-биле болгаш өскеда бүгү социалистиг чурттар-биле акы-дуңма найыралды ханыладырынче угланган даштыкы политиканы чорудуп турар.

«МАР ам бодунуң хөгжүлдезинин чаа үе-чадазынче — социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунун доозарының үезинде кирген. Ол үе-чаданың кол утка-шынары болза социализмниң материал-техниктиг баазазының тургузуушкунун бүгү хемчег-биле хөгжүдери болгаш доозары болур. Социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузар хереге кол үүл болза чуртту индустриализастаары, көдээ ажыл-агыйны механизастаары болур»—деп, МАРП-ниң XIV съездизинге эш Цеденбал айыткан.

Акы-дуңма моол улустуң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң улуг чедиишкиннери бистиң совет улусту өөртүп турар. МАР-ның национал улуг байырының хүнүнде совет кижилер акы-дуңма моол улуска чүректиң ханызындан изиг байырны чедирип, социализм тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун аңда күзеп турар.

Улуг Ленин биле Сухэ-Баторнуң ужуражыышкыны. Чуруукчу Д. Дэлэгнямның чураан чуруу.

## САННАР БОЛГАШ ФАКТЫЛАР

★ Моол Арат Республиканың чурт девискээри 1,5 миллион дөрбелчин километр ажыг азы Франциядан 3 катап, Италиядан 5 катап улуг. Чону 1 миллион чыгыы кижи. 1955 чылда бир муң кижи бүрүзүнге 18 кижи немей өзүп турган, а 1960 чылда бир муң кижиге-ле 32 кижи немей өскен.

★ Моолдуң араттың революстуг партиязының төлөөлекчилери 1920 болгаш 1921 чылдарда улуг Ленин-биле ужуражып, чугаалашкан. Капиталистиг эвес оруктап, социализмче Моолдуң хөгжүп болурун моол улустуң төлөөлекчилерингe В. И. Ленин чугаалаан.

★ 1921 чылдың революциязының мурнунда Моолга чаңгыс-даа үлетпүр чери чок турган. Ам МАР-да хөй адырларлыг, амгы үениң техниказы-биле чепсегленген үлетпүр тургустунган. Үлетпүр продукциязы 1959—1960 чылдарда чурттуң ниити продукциязының 51,9 хуузу болуп турар. 1961—1965 чылдарда чаа беш чылдың дургузунда республиканың үлетпүр продукциязы 2 чыгыы катап өзер.

★ Арат ажыл-агыйларның кооперастаашкыны 1959 чылда доозулган. МАР-да 354 көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннары, 28 госхозтар, 36 машина-мал ажылының станциялары ажылдап турар. Көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннары хөй-хөй миллион малдыг. Республиканың кижи бүрүзүнге 24,2 баш мал онаажып турар.

★ 1960 чылда МАР чоннуң бир кижизинге онааштыр 5,5 килограмм саржагны будурген. Ол дээрге АКШ-тан хөй болуп турары ол.

★ Тарылга шөлү 1960 чылда 1957 чылдан 3 катаптан ажыг өскен, а ниитизи-биле ажаап савалаан тараа 5,5 катап хөй болган. 1961—1965 чылдарда тарылга шөлү барык-ла 3 катап өзер. 1960 чылда МАР тарааны эң-не баштай даштыкыже үндүрүп саткан.

★ 1948—1960 чылдарда республиканың көдээ ажыл-агыйы хөй санныг тракторларны болгаш өске-даа машиналарны алган. Ол үениң дургузунда тракторларның саны 19,5 катап, тараа комбайнарының саны 40,1 катап, трактор сеялкалары — 38,8 катап, трактор андазыннары — 19,3 катап өскен.

★ 1947 чыл-биле деннээрге 1960 чылда капитал салыышкының хемчээли үлетпүрде 17,8 катап, көдээ ажыл-агыйда 16,4 катап хөй болган.

★ Чүүк сөөртүлгези 1947 чылдаазындан эрткен чылда 2,2 катап, ооң иштинде автотранспортуу —13 катап көвүдээн. Пассажирлер дажыглдары 8,7 катап өскен.

★ Чуртта бараан саарылгазы 1947—1960 чылдарда барык-ла 3 катап, ооң иштинде күрүне садыыны — 2,9 катап, кооперативе садыыны—3,6 катап өскен. 1957 чылда МАР 8 чурттар-биле садыг харылзаалыг турган болза, ам 17 чурттар-биле садыглажып турар.

★ Республикада ниити билигниң 419 школалары, 15 тускай ортумак өөредилге черлери, 7 дээди өөредилге черлери, ооң иштинде Улан-Баторда күрүне университеди ажылдап турар. 1960 чылда сургуулдарның ниити саны 130 муң кижи чедир өскен. Ол дээрге 1947 чылда турганындан 2,5 катап хөй болганы ол.

★ МАР-да 4 хөгжүм-шин театрлары, уруглар театры болгаш ойнаарак театры, ырның, танцының 2 ансамбльдери, күрүне цирки, 5 музейлер, кино фабриказы, 400 чыгыы кино үндүрер черлер ажылдап турар.

★ Эмчилерниң саны 1947 чылдан 1960 чылда 6,5 катап көвүдээн. Чоннуң медицина хандырылгазының талазы-биле МАР ам чамдык капиталистиг чурттарны ажып турар. Чижээ, Турцияда бир эмчиге 6570 кижи, Мурнуу Вьетнамда 59.800 кижи онаажып турда, МАР-да бир эмчиге 1200 кижи онаажып турар.

★ ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле Дарган районунга хөмүр даш үлетпүрүн болгаш хоорайын тудар, Цаган-Эльсеге — нефть тывыш черин, Улан-Батор автосептелге заводун база тудар.

## Моол өөнүктер чугаалап тур

### СОЦИАЛИСТИГ КҮШ-АЖЫЛ ДЭЭШ

Келир үе дугайын чүгле бодаар эвес, харын ону бодунуң ажылы-биле чоокшуладып, кижи бодунуң ажылының үре-түңнелин көргеш өөрүүр магалыг үеде чурттап турардыр бис. Коммунизм тургузуушкунун калбартып турар ССРЭ-ниң ажылчын аңгызының үлегери бисти сорук киирип турар.

Улан-Баторда тепловозтар септээр бистиң бригадавыс ийи чыл мурнунда алган хүлөөлгезин күүсеткен. Бис планныг даалганы барык-ла ийи катап күүседип, тепловозтар септээриниң хуусаазын кызырып, ажылдың бедик шынарын чедип алган бис. Чогаадыкчы чаа санаалдарны нептередип ажыглаан чорук күрүнеге пландан дашкаар 220 муң төгерик-тиң жамиалгазын берген. Бригаданың кежигүнү бүрүзү бодунуң политиктиг, ниити билигли болгаш техниктиг мергежилин бедидип турар. Бистиң бригадавыс республикада эң-не баштай социалистиг күш-ажылдың бригадаазы деп хүндүлүг атты чедип алган.

Үлетпүрүнүң, транспорттуң хөй-хөй будурулгелери, көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннары, госхозтар социалистиг күш-ажылдың коллективтери деп ат дээш шимчээшкинни калбарткан. Ол шимчээшкиннің келир үеэи улуг.

**Г. МАНТАХ,**
бригада удургучузу,
Күш-ажылдың маадыры.

### УЛУГ ААС-КЕЖИК

Бистиң көдээ ажыл-агый каттыжыышкынывысты «Аас-кежиктиг амыдырал» деп адаан. Улустуң эрге-чагыргазының бисте берген үүлдерин ол ат илередип турар.

Моолдуң ыраккы аймактарының бирээзи—Кобдо аймактың 28 малчын араттары көдээ ажыл-агый каттыжыышкынын тургускандан бээр ондаа чыл четпээн. Ам ында 705 ажыл-агыйлар каттышкан.

Бистиң каттыжыышкынның малы 170 муң чедип турар. Сөөлгү сес чылдарда бис күрүненин даалгаларын чедиишкиниг күүседип келген бис. Малывыстың баш саны чыл бүрүде өзүп турар.

Кооперативте чер ажылы база хөгжүп, тараанын, ногааларның болгаш мал чеми культураларның тарылга шөлү калбарган.

Араттар коллективтиг ажыл-агыйны хөгжүдер дээш күжүн хайыралаваан ажылдап турар. Совет колхозтарның дуржулгазын бис калбаа-биле ажыглап турар бис. Бистиң малчыннарывыс совет чаартыкчылардан өөренип турар. Түмен-ойло 67 теверлерден 67 бодаганнарны доруктуруп өстүрген. Чылгычы Мянгад 167 белерниң жулуннарын чидириг чокка доруктурган. 380 хойлардан 402 хураганнарны хойжу Цаган доруктуруп өстүрген.

Араттарның амыдырал-чуртталгазы улам эжиндип турар. Бистиң каттыжыышкынывыста бир күш-хүнүнге 7 төгерик 50 мөңгүниү төлеп турар. Араттар өглерден чаа бажыңнарже көжүп кирип турар апарган.

Бистиң каттыжыышкынывыстың төп суурында гостиницаны, столоваяны, клубту, библиотеханы, школаны, уруглар садын, яслизин, чүнер бажыңны туткан болгаш радио белдири ажылдап турар.

Араттар дугайында сагыш салыышкын дээш, аас-кежиктиг амыдырал дээш партиявыска өөрүп четтириишкинни илередип турар бис.

**В. ЛУВСАН,**
Каттыжыышкынның даргазы,
Улустуң Улуг хуралының депутады.

### БОДУВУСТУҢ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯВЫС

Кубсугул аймак шаанда Моолдуң ээн хожудангай кыдыг чери турган. Ам бистиң аймаавыста 7 ортумак, 21 эге школалар бар, олар интернаттарлыг. Культура бажыңы, кызыл булуннар араттарның ажыглалы болу берген. Алды кижинин бирээзи-ле өөренип турар. Бистиң бодувустуң интеллигенциявыс—эмчилер, башкылар, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери бар апарган. Араттарның оодары болгаш уруглары боттарының күжүн болгаш билиин арат массаларның культуразын көдүрер демиселге берип турар. Интеллигенция ажыл-агый тургузуушкунунга база идепкейлиг киржип турар.

Мындыг бир чижекти көргүзейн. Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле бистиң аймакта далган дээрбедээр комбинатты тудуп турар. Ооң тудуунга неделя санында бир хүн ажылдазын аймактың албан черлериниң ажылдакчылары болгаш интеллигенция шиитпирлээн. Олар дыка сорук кириишкиниг ажылдап турарлар. Оларның үлегери-биле араттар база тудугга кээп ажылдап турар апарган.

Өглер орнунга чаа бажыңнар тудар шимчээшкин интеллигенцияның инициативазы-биле чер бүрүзүнде калбарган. Сумулар төптери танытынмас кылдыр чаартынган. Көдээде социалистиг культура чечектелген.

**Г. ШАГДАР.**
«Эрхөлөө» солуннуң редактору.

### НАЙЫРАЛДЫҢ ОРУУ

ССРЭ, КҮР биле МАР-ны харылзаштырып турар демир орукту бистер «Найыралдың оруу» деп адап турар бис. Ол орук бистиң Чөөн-Хову аймаан тавартыр эрткен. «Найыралдың оруу» бистин хову чуртувустуң арын-шырайын чаарткан. Бисте ам демир орук станциязы, чаа ажылчын суур тургустунган. Демир орукчуларның улуг отряды өскен. Чөөн-Хову аймаанда социалистиг күш-ажылдың бригадазының дугайы республикада алдаржаан.

Демир орук тургустунган чорук будурукчу күштерни хөгжүдер арганы ажыткан. Совет эртемденнериң дузазы-биле Гобиде нефтилиг чер база тывылган. Чоокка чедир-ле ээн чыгыы турган чер улуг үлетпүрүг район болуп бар чыдар.

Чоокта чаа-ла көшкүн хуу ажылдыг чораан араттар ам көдээ ажыл-агый каттыжыышкынында киргеннер. Совет Эвилелинден, Кытат Улус Республикадан «Найыралдың оруу-биле» келген тракторлар, комбайнар болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналары араттарга дузалап турар.

**Д. БАТА,**
журналист.

## Урганың кырында кызыл тук

*(М. Колесниковтуң „Сухэ-Батор“ деп номундан)*

Кызыл шериглер болгаш моол шериглер одаглар чанында олургулап алгаш, чаңгыс кочалдан чемнениш, белектер солчуп турганнар. Оларның чанында үгер-боолар, пулемет тергелери. Орустар, буряттар, моолдар, баргуттар, чехтер, якуттар, венгрлер, кыдаттар, украиннер, немецтер, дөрбеттер, тывалар янзы-бүрү дылдарда чугаалажып, каттыржып турганнар. Кызыл туктар салгында киискээн, өзерлиг аттар оттуу шөлөөн чулуп чип тургулаан.

«Моолдуң салым-хуузу дээш сагыш салып турарлар»—деп Сухэ-Батор бодаш, сеткил-сагыжы хайныгып турган.

Июньнуң төнчүзүнде Кызыл Шериг ниң болгаш Моолдуң Араттың революстуг шериниң кезектери Ургаже походтап чорупкан...

1921 чылдың июль 6-да моол шериглериң баштайгы кезектери Ургаже киришкен. Ол дораан-на телеграф, телефон станциязын болгаш өске-даа чугула черлерни ээлеп алган. Ийи хонганда, июль 8-те оон өске кезектер-биле кады Улустуң түр чазааның болгаш партиянның Төп Комитединиң кежигүннери найысылалга чедип келген. Хоочун Урга хоорай бүгү улустуң ындыг байырлалын кажан-даа көрбээн.

Гандан дутаныдан Консуль суурунга чедир бүгү кудумчуларны чон долган. Аттыг болгаш чадаг кижилер, кырганнар болгаш бичин уруглар, хереөженнер, кожууннардан келген араттар — шуптузу-ла холдарын, бөрттерин чайып, байыр чедирип, кызыл шериглерниң болгаш моол шериглериң эгиннеринче хадактарны октап турганнар. Шериг хөгжүмү динмиреп турган. Бажыңнарның, дуганнарның болгаш өглериң кырында чингир кызыл туктар кииский берген.

Дайынчы туктар көдүргеН колоннаның мурнунда Сухэ-Батор чоруп, чонче холун чайып, таныыр арыннарынче көрүп, оларның изиг холдарын тудуп турган.

Моол партизаннарның чогаткан «Шивэ-Кэхта» деп ыры чаңгыланып, чонну улам сорук киирген.

Моол-совет шериглер дуган баарында кол шөлче доктаап турупкан. Сухэ-Баторга уткуштур даа-лама Пунцук-Доржу болгаш алаан каш дүжүметтер база ламалар аттыг чедип келген. Ынчалза-даа Сухэ-Батор богда-кегээнниң ордузунче чорупкан. Улустуң түр чазааның кежигүннери ону эдеришкен.

Орду ээн болган.

— Дээди ламалар, дүжүметтер кайнаар барганыл?—деп, Сухэ-Батор эктиң кызып, чугаалаан.

— Олар шуптузу шериг яамызында чыглып алган, силерни четтикпейн манап турлар. Маадырны алгап йөрээр деп турлар—деп Пунцук-Доржу чулчураан.

— Моон-биле чугаалажыр чай чок-тур. Шериг яамызынче чоруулу— деп Сухэ-Батор өөрүн далаштырган.

Пунцук-Доржунуң чугаалааны шын болган: бүгү сайыттар, дүжүметтер, ламалар шериг яамызында турганнар.

Сухэ-Батор көстүп кээрге олар шуптузу тура халышканнар. Бир дүжүмет баштай белеткеп алган байыр сөзүн чугаалаар дей бээрге, Сухэ-Батор, холун чангааш, мынча дээн:

— Соонда чугаалап тургай силерен. А ам мен чугаалаайн. Силерниң сайыттарынар-биле шаглала чугаалажыксаан мен, ынчалзаадаа чай чок болган мен.

Демги дүжүмет чиктии сүргей турган.

— Мындыг-дыр, дээргилер, силерниң чагырганар ам чок!—деп, Сухэ-Батор улуг үн-биле чугаалап эгелээн. Бөдүүн араттар Совет күрүненің дузазы-биле бүгү эжелекчилерни чылча шапкан болгаш боттарының төрээн чуртунуң хамаарышпас чоруун эгидип алганнар. Моолдуң автономизын катап тургузарынга сылдап алгаш, барон Унгер бистиң чуртувусту тоймаглап каапкан. Моол улустуң хосталгазын болгаш эрге-шөлөөзин, чурттуң хосталгазын чедип алыр дээш Улустуң чазаан сонгуп алдывыс, эргечагырганы мырынай чаазы-биле тургузарын шиитпирлээн бис. Ургада келген Улустуң чазаа революстуг ёзу-биле хөделип болур. Ынчалза-даа ламалар, дүжүметтер силерниң удурланмаанынарны барымдаалаш база чуртта байдалды өөренип көргеш, улустуң эрге-чагырганын тургузуп, богданы кызыгаарлыг эргелиг хаан кылдыр арттырар деп Улустуң чазаа шиитпирлээн.

Июль 10-да Улустуң революстуг чазаан тургускан. Эренгей сайытка болгаш даштыкы хереттер яамызының сайыдынга Бото сонгуттурган. Сухэ-Батор шериг яамызының сайыды болгаш кол командылакчы болган, оон ораалакчызынга Чойбалсанны томуйлаан.

Оон даартазында төп ордуга богда-кегээнни кызыгаарлыг эргелиг хаан кылдырының ёзулалы болган. Богда-хаанны дүжүлгеге ынчаар артырып каанынга ол боду бүзүревейн турган...

Ол ёзулалдың соонда Сухэ-Батор сарыг ордудан шөлге үнүп келген. Анаа Моолдуң араттың шериниң болгаш Кызыл шеригнің дайынчылары дайынчы туктарын хөлбеннедир чыскаалышкан турган. Революцияның кызыл солдаттары тиилеттирбес чаа күш болу берген. Качыгдап түрегдээн моолду хостадып камгаланар деп Улуг Ленин оларга чагаан. Ленин оларның чүрүктеринде.

Урганың бүгү чону мурнунда кажан-даа көстүп көрбээн улуг митингиге чыылган. Чаячын Сухэ-Батор холун көдүрерге, шөл шыпшыңна барган.

Сухэ-Батор тиилелге-биле холбаштыр чонга байыр чедирип, моолдар ам кулдар эвес, араттарны камгалаар улустуң эрге-чагыргазы тургустунган деп чугаалаарга, бүгү шөл шимээргеН-ле үнген.

—Моолдуң хосталгалыг демиселинге дузалажып келген Совет Россияның оолдарынга улуг өөрүп четтириишкини силерниң өмүнээцерден илередиийн!—деп, Сухэ-Батор чугаалаарга «ура» деп үннер шөлге динмиреп турган. Байырлаашкынның шимээн-даажы улам күштелип, орустар болгаш моолдар «Интернационалды» өндүр чаагай кылдыр ырлажып эгелээн.

Митинг доозулган соонда Сухэ-Батор аъдын мунгаш Толу хемниң эриинте хап чеде бергеш:

— Баштайгы революстуг Наадымывысты маная байырлаар бис. Моон соңгаар чыл бүрүнүң июль 11-де улустуң революциязының тиилелгезин демдеглеп байырлаар бис — деп чугаалаан.

Ол хүн Наадымга мунгаргай арынныг кижи чок. Орус гармоннуң болгаш моол игил, бызаанчының үнү чаңгыланып, чингир кызыл туктар салгынга өндүр чаагай хөлбенейнин турган.

МАР-ның «Орхон» госхозунда совет тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналары ажылдап турар.

**Чурукта:** госхозтуң тракторизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. Цаганшүхэрт (оң талазында), бригадир Б. Чойдокдоржу.

Фото **В. Соболевтин.**

**«Бистиң партиявыстың 40 чыл мурнунда көдүргени революцияның дайынчы тугу колониализмден болгаш феодализмден бистиң улузувусту хосталгага чедирип, эрги реаксылыг тургузугну узуткаарынга болгаш чурттуң социал-экономиктиг амыдыралында үндезин чаартылгаларга, экономиканың болгаш культураның чечектелиишкининге, бистиң чуртувуста социализм тургузуушкунунуң төөгүлүг тиилелгезинге чедирген. Социализмниң тиилеттирбес тугу бистиң улузувусту чаа, улам-на чайыннанчак тиилелгелерге чедирер».**

(Ю. Цеденбалдың МАРП XIV съездизиңге илеткелинден).

Моол Арат Республиканың найысылалы Улан-Батор хоорай чыл келген тудум-на улам чаагайжып, калбарып турар. Ында үлетпүр будурулгелериниң, культура-амыдыралдың болгаш чуртталганың хөй-хөй бажыннары удаа-дараалаштыр ажыглалга кирип турар. 40 чылдар мурнунда хирлиг, боктуг, каш-ла кудумчуларлыг Урганың орнунда ам чаагайжыттынган делгем кудумчуларлыг, хөй каът бажыннарлыг, үлетпүр будурулгелерлиг, культура албан черлерлиг амгы үениң улуг хоорайы өзүп калбарган.

**Чурукта:** Улан-Батор хоорайның Тайбың кудумчузу.

Фото **В. Соболевтин.**

# Улуг найырал, бузулбас эвилел

ПХЕНЬЯН. СЭТА-ныҥ тускай корреспондентизи **Б. Булаевскийниҥ** дамчытканы: төөгүлүг улуг болуушкуннарныҥ — ССРЭ биле КҮДР-ниҥ аразыҥа найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажылга дугайында Керээге ат салыышкыны Москвага болганын, көрей-совет найыралдыҥ митингизиҥге эштер Н. С. Хрущевтүҥ болгаш Ким Ир Сениҥ чугааларының дугайын дыҥнаваан кижилер Көрей Улус-Демократтыг Республикадан тывылгас. Москвага июль 6-ныҥ хүнүн мында хүннээректиг хүн, ийи чурттарныҥ улустарының аразында чаҥчыл болган найыралдыҥ көрүлдези деп чөптүг адап турар.

Көрей Улус-Демократтыг Республиканыҥ Төп радио станциязы Керээниҥ бүрүн бижимелин болгаш эштер Н. С. Хрущевтүҥ, Ким Ир Сениҥ митингиге чугааларын каш удаа дамчыткан. Пхеньянныҥ бүгү солуннары Керээни, база Н. С. Хрущевтүҥ болгаш Ким Ир Сениҥ чугааларын бүрүҥ-биле парлап үндүрген. «Нодон синмун» болгаш «Минчжу чосон» солуннар «Ыраккы Чөөн үкте болгаш Көрейде тайбыныҥ күчүлүг магадылалы», «Тайбын, социализм, коммунизм дээш демиселге көрей болгаш совет улустарыҥ аразында бузулбас найырал болгаш сырый каттыжыышкын делгерезин», «Улуг найырал, бузулбас эвилел» деп эгелер-биле акы-дуҥма социалистиг чурттарныҥ сырый каттышкан өг-бүлезинге туруп алгаш социализмни чедиишкиниг тургузуп турар улусчу Көрейниҥ ажыл-ишчилериниҥ Керээни үнелеп көрүп турарын, совет улус-биле найыралды быжыглаарыга оларныҥ быжыг шиитпирлиин илергейлеп турар.

СЭТА-ныҥ корреспондентизи-биле беседазыҥа Пхеньянныҥ пөс-таавы комбинадыныҥ профэвилел комитединиҥ даргазының оралакчызы Ли Тон Гынныҥ чугаалааны болза: «Бистиҥ бүдүүлгениҥ бүгү коллективи, бистиҥ партия-чазак төлөөлеривистиҥ Совет Эвилелинге чоруп турганын улуг кичээнгей-биле хайгаарап турган. Ол аян-чорук акыдуҥма найыралдыҥ болгаш үректиҥ ханы байдалына эткен-дир. Ол аян-чорук чангыс аай бодалыгларныҥ улустарыныҥ аразыҥа шак ынчаар эттер-даа ужурлуг турган. Хүн бүрүүнүҥ деткимчезин көргүзүп турар Совет Эвилели ышкаш ындыг улуг болгаш идегелдиг өөнүктүг болганывыска кызыгаар чок өөрүп турар бис.

Соҥгу үкче шериг походун чорудуп турган, Көрейни каттыштырар дугайында калчаалыг үннери дыҥналып турар америк империалистер болгаш мурнуу-көрей шериг белүктер Москвага ат салган камгалал Керээзиниҥ одуругларын кичээнгейлин-биле хандыр көрүп, социализм дээш төрээн чуртту тайбын каттыштырар дээш бистиҥ демиселивисти күчүлүг Совет Эвилели деткип турары ол Керээде илереттинген.

Көрейниҥ болгаш Совет Эвилелиниҥ тайбыҥга ынакшылдыг улустарының үндезин эрге-ажыктарынга дүгжүп турар найырал кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажылга дугайында Керээни чарган чорук ийи чурттарныҥ улустарыныҥ найыралының хөгжүлдезинде чаа үе-чада болур. Ол керээ күш ажылга чаа-чаа чедиишкиннер дээш, төрээн чуртту тайбын каттыштырар дээш демиселче бисти кызыгаар чокка сорук киирип турар-дыр».

## Эш Ю. Цеденбалдыҥ кадыыныҥ дугайында

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Монцамэ агентилел МАРП Төп Комитединиҥ болгаш МАР-ныҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ дараазында дыҥнадыын дамчыткан:

1961 чылдыҥ июль 7-де автомобильге авария болганыныҥ түҥнелинде МАРП Төп Комитединиҥ бирги секретары болгаш МАР-ныҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ даргазы эш Ю. Цеденбалдыҥ оҥ талакы будунуҥ дискээ бертинген болгаш ам үеде эмнедип чыдар.

Эш Ю. Цеденбалга эмчиниҥ өргежок чугула дузаламчызын өй-шаанда көргүскен.

Эмнеп турар эмчилериниҥ түҥнелин ёзугаар алырга эш Ю. Цеденбал чоокку неделяларныҥ иштинде бодунуҥ албан хүлээлгелерин күүседип шыдаваын МАРП Төп Комитеди болгаш МАР-ныҥ Министрлер Чөвүлели хараадаашкын-биле дыҥнаткан.

## Совет үлетпүр делгелгези

ЛОНДОН. (СЭТА). Лондонда «Эрлс корт» деп эҥ улуг делгелге бажыҥнга июль 7-де совет үлетпүр делгелгези байырлалдыг байдалга ажыттынган. Делгелгени ССРЭ-ниҥ Даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев ажыткан. Бүгү-әвилелдиҥ садыг палатазыныҥ президиумунуҥ даргазы М. В. Нестеров болгаш Великобританияныҥ садыг министри Р. Модлинг олар делгелгениҥ ажыдыышкынынга сөс ап чүве чугааланнар. Делгелгени ажыдарының ёзулалынга Великобританияныҥ премьер-министри Г. Макмиллан болгаш Великобританияныҥ чазаныҥ өске-даа кежигүннери киришкеннер.

Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазы Н. С. Хрущев Совет чазактыҥ, совет улустуҥ болгаш бодунуҥ өмүннээзинден Великобританияныҥ улузунга чечектелишкинни болгаш тайбынны шын сеткили-биле күзеп, совет делгелгениҥ көрүкчүлериҥе байырлыг чагаа чоруткан.

Бөгүн Лондонга Совет делгелгени Совет чазактыҥ даасканы-биле ажыдар улуг алдар меҥээ таварышты деп, Н. С. Патоличев чугаалаан.

Великобританияныҥ премьер-министри дээрги Макмиллан, ол ышкаш Британ чазактыҥ кежигүннери, Великобританияныҥ садыг-үлетпүр болгаш хөй-ниити бөлүктериниҥ көскү төлөөлекчилери делгелгеде чедип келгенин Н. С. Патоличев сеткили-биле ханыҥ демдеглээн.

Дежиилгениҥ оруу-биле улам ыҥайгы хөгжүлдеге кижи төрелгетенге тайбыҥ херек деп, Н. С. Патоличев медеглээн. Бүгү делегейге быжыг тайбыныҥ хандыр чорук болза эш Н. С. Хрущевка баштаткан Совет чазактыҥ политиказының үндезини болур. Ол чаагай херекке садыг-экономика харылзааларының ролю улуг деп санап турар бис.

Лондонда совет үлетпүр делгелгези совет-британ садыглажылганы калбартырының оруунга чаа базым болур болгаш ийи чурттарныҥ улустарыныҥ аразыҥа бот-бодун билчириҥге идиглиг болур дээрзиҥге идегелин Н. С. Патоличев илереткен.

Ажыдышкынныҥ ёзулалынын соонда премьер-министр Макмиллан болгаш чазактыҥ өске-даа кежигүннери делгелгени көргеннер.

# УЛАН-БАТОРДА СОВЕТ ДЕЛГЕЛГЕ АЖЫТТЫНГАН

УЛАН-БАТОР. СЭТА-ныҥ корреспондентилери Д. Бочаровтуҥ болгаш В. Петренконуҥ дамчыдып турары болза: июль 7-де Моол Арат Республиканыҥ найысылалынга ССРЭ-ниҥ улус ажыл-агыйыныҥ чедиишкиннериниҥ делгелгези ажыттынган. Делгелгеже кирер эжиктиҥ чанында шөлге массалыг митинг болган. МАРП ТК-ныҥ бирги секретары Ю. Цеденбал, МАРП ТК-ныҥ Политбюро кежигүннери болгаш кежигүннериҥе кандидаттар, хөй-ниити организацияларыныҥ удуртукчулары, культураныҥ болгаш эртемниҥ ажылдакчылары, ажылчын коллективтериҥ төлөөлекчилери, студентилер болгаш школачылар, а база ол ышкаш МАРП-ныҥ XIV съездизиҥге келген аалчылар—акы-дуҥма коммунистиг болгаш ажылчын партияларныҥ төлөөлери аҥаа киришкен.

ССРЭ-ниҥ МАР-да элчини А. И. Хворостухин митингини ажыткан. Ол МАРП ТК-ныҥ секретары, моол-совет найырал ниитилелиниҥ даргазы Л. Цэндуге сөс берген. Моол-совет найыралдыҥ айыныҥ хүннеринде болгаш Моолга улус революциязыныҥ 40 чыл оюнуҥ бүдүүзүнде совет делгелгени ажыткан чорук моол уруска улуг байырлал болур деп, ол чугаалаан. Бо делгелге бистиҥ найысылалывысты чүгле каастаар эвес, харын моол ажылчыннарга болгаш тараачыннарга ёзулуг-ла университет болур. Совет дуржулга бистиҥ улузувустуҥ хереглели болу берген, ынчангаш ол ону долу хемчээл-биле шиҥгээдип алырын күзеп турар. Делгелге болза моол болгаш совет улустарыныҥ аразыҥа чаҥчыл болган магалыг найыралды улам улуу-биле быжыглаарыҥа идиглиг болур дээрзиҥе бүзүрелин эш Цэнду илереткен.

Ооҥ соонда совет партия-чазак төлөөлериниҥ баштыны М. А. Сусловка сөс бээрге, чыылганнар чылыыбиле утказаннар.

Совет кижилер бо делгелгени белеткээрде, боттарының амыдыралының дугайын, боттарының күш-ажылчы херектериниҥ дугайын моол өөнүктерге болдунар-ла дээре болгаш бүгү талалыг кылдыр көргүзеринче чүткээннер деп, М. А. Суслов чугаалаан. Делгелге болза бистиҥ херек кырында совет амыдыралывысты көргүзүп турар.

Боттарының күш-ажылының үреттүннелинге совет кижилер чоргаарланып турарлар. Бистиҥ ленинчи партиявыстың болур деп турар XXII съездизиниҥ ажыдып турары магалыг перспективалар совет кижилерни чаа ажыл-херектерже сорук киирип турар. Чаагай эчис сорулгазынче бурунгаар чорувушаан, совет кижилер социалистиг өске чурттарныҥ улустарыныҥ чаа амыдыралды тургузарына шын сеткили-биле, үректиҥ ханызыкдан дузалаарынче чүткүп турар. Ооҥ бүзүрелдиг чижээ болза дөртен чыл дургузунда үре-түннелдиг хөгжүп келген совет-моол найырал болгаш кады ажылдажылга болур.

Бо делгелге болза бистиҥ эш-хуузунда кады ажылдажылгавысты болгаш бот-бодунга акы-дуҥма дузалажылганы улам ыҥай хөгжүдериниҥ хөрээнге салыышкын болур деп чугаалазымза, бистиҥ ниити бүзүреливисти илереткеним ол болур кылдыр бодап тур мен деп, М. А. Суслов демдеглээн.

Ооҥ соонда сөс ап чүве чугаалаан МАРП ТК-ныҥ бирги секретары, МАР-ныҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ даргазы Ю. Цеденбал делгелгени организастааны дээш Совет чазакка өөрүп четтиргенин илереткен болгаш моол уруска чаа, аас-кежиктиг амыдыралче орукту совет улус айтып берген деп демдеглээн.

Эш М. А. Суслов кожааны үзе кескеш, делгелгени көөрүнче чыылганнарны чалаан. МАР-ныҥ удуртукчулары, хөй-ниитиниҥ төлөөлекчилери болгаш даштыкы аалчылар делгелгени улуг сонуургал-биле көргеннер.

## Найыралдыҥ аян-чоруу

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаныҥ Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының бирги секретары В. Гомулкага болгаш Министрлер Чөвүлелиниҥ даргазы Ю. Циранкевичиге баштаткан Польша Улус Республиканыҥ партия-чазак төлөөлери найыралдыҥ аян-чоруун кылып, июль 7-де Моол Арат Республикаже ужудуп үнүпкен.

# Наадымга массалыг оюннар

Июль 9-та Кызыл хоорайга чер болганга-ла өөрүшкүлүг, хөглүг турган. Ол ындыг болбас аргажок. Ол хүн областыҥ мурнакчы малчыннарының наадымының ийиги хүнү, ССРЭ-ниҥ Агаар Флодунуҥ чаҥчыл болган байырлалының хүнү болгай. Чеди чылдың үшкү чылында СЭКП-ниҥ XXII съездизиҥге алдар болдурган социалистиг чарышка алган хүлээлгелериниҥ чартык чыл түҥнелин боттарының наадымынга чугаалажып көргеш, моон соҥгаргы сорулгаларын дугуржуп алгаш, областыҥ мурнакчы малчыннары бистиҥ чуртувустуҥ Агаар Флодунуҥ хүнүн бүгү совет улус-биле, кызылчылар-биле кады байырлап, массалыг оюннар көрүп, чоруп турганнар. ССРЭ-ниҥ Агаар Флодунуҥ хүнүн бо чылын совет улус кайгамчыктыг тиилелгебиле, октаргай делгеминге кижиниҥ бир-ле дугаар ужудуушкунун Юрий Гагариниҥ боттандырганы-биле демдеглээн.

Эртенгиниҥ он шактан кежээкиниҥ орайга чедир Кызылдың спорт шөлдеринге, театрларына янзы-бүрү көргүзүглер, кудумчуларга, парка үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарының массалыг садыглаашкыны болган. Кызылдың аэропортунга чон эҥмежок болган, олар янзы-бүрү хевириҥ самолеттарынга олургулапкаш, агаарже көдүрүп үнүп, селгүүстеп турганнар.

Областыҥ колхозтарындан, совхозтарындан келгилээн шилиндек 32 мөгениҥ хүрежи Культура болгаш дыштанылганыҥ Гастелло аттыг парыгының стадионунга болган. Оларныҥ аразында национал хүреш талазы-биле область чемпиону чораан Семис-оол, Комбу (Чөөн-Хемчик) олар база бар. Хөгжүм үнү-биле мөгелериҥ массалыг девиишкинни болган соонда, хүреш эгелээн. Баштайгы салыгда үш эжеш алды мөгениҥ бирээзи чемпион чораан Комбу онаанга аштырган. Октатканы аҥаа хомуданчыг болганы билдингир. Сөөлгү үеде мөгелериҥ мергежилиниҥ, девииринiҥ шынаржып бедээнин демдеглээри чугула.

Үшкү салыгдан эҥ шилиндек мөгелер арткан: Монгуш Дүктүг-Ары («Шекпээр» совхоз), К. Доржу («Торгалыг» колхоз), Шыырап Кызыл-оол («Өөк» совхоз), Сарыглар Семис-оол («Сүт-Хөл» совхоз). Дүктүг-Ары-биле Семис-оол таваржы берген, Дүктүг-Ары онаан күдүктээш, чиик октаан. Кызыл-оол биле Доржу. Оларныҥ кайызы тиилээри көрүкчүлерге билдинмес, олар аныяк мөгелер, а Кызыл-оол октадыпкан.

Ийи мөге—Монгуш Дүктүг-Ары биле К. Доржу арткан. Дүктүг-Ары хоочун мөге болгай. «ол шүглүр-дүр» дишиен чугаалар көрүкчүлериҥ аразыҥа дыҥналып турган. Шынап-ла ол ёзугаар болган.

Шүүлген болгаш үжүүрлешиен, үшкү, дөртү черни алган мөгелерге спорт ниитилелдериниҥ болгаш организацияларының область Чөвүлелиниҥ шаҥнал бижиктерин тывыспышаан, өртектиг чүүлдер-биле шаҥнаан.

«Совет Тываныҥ 5 чылы» стадионга «Спартак» (Кызыл), Абаканның бут бембүүнүҥ командаларының аразыҥа эш-хуунуҥ ужуражыышкыны болган. Абаканчылар оюнну эгелээш, 15 минута болганда Абрамов спартакчыларныҥ хаалгазынче мячикти киир тепкеш, санны ажыткан. Спартакчылар дыка багай ойнааш, аалчыларныҥ хаалгазынче чүгле чаҥгыс сан киирген. Ынчангаш ужуражыышкын 4—1 болуп, аалчыларныҥ тиилелгези-биле доозулган.

Кызыл хоорайныҥ бут бембүүнүҥ командалары ойнаашкынныҥ ураҥ мергежилдерин өөренип, бут бембүүнүҥ техниказын шыҥгыы өөренири күзенчиг-дир деп чүве бо оюнда база илерээн.

Сөзү А. АЛДЫН-ХЕРЕЛДИИ.
Фотозу С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

# СПАРТАКИАДА

МОСКВА. (СЭТА). Армениянып профэвилелдериниҥ спартакиадазы доозулган. Спартакиадага бүдүүлгелерден, дээди өөредилге болгаш албан черлериниҥ 50 мүҥ ажыг күш-культуржулар, а түҥнел маргылдаага 700 спортчулар киришкен. Бир республиканыҥ спартакиадазының түҥнели үнгени ол, ам эвилелдешкен өске республикаларда спартакиада эвлчег ёзугаар чоруп турар. Республикаларныҥ спартакиадалары доозулган соонда Бүгү-эвилелдиҥ болур. Чурттуҥ муҥ-муҥ бүдүүлгелериниҥ болгаш тудугларында, албан болгаш өөредилге черлериниҥ күш-культура коллективтериниҥ спартакиадалары доозулган. Ол болза эҥ-не массалыг, миллион-миллион спортчулар киржикчилиг профэвилелдериниҥ Бүгү-эвилелдиҥ чайгы VII спартакиадалары. Оларныҥ шүүлдерлери Москвага болур маргылдаага киржир эргени чедип алыр дээш тулчуп турарлар.

Казахстан, Туркмения, Таджикстан, Грузия, Узбекистан, Украина, Азербайджан, Молдавия, Эстония, Литвия, Киргизия болгаш Латвияныҥ спартакиадалары июль 20-де чедир болгулаар.

Россия Федерациязының спартакиадаларының түҥнел маргылдаазы июль 22—28-ке чедир Воронежке болур. Республиканыҥ зоналар талазы-биле маргылдаалары Хабаровскиге, Новосибирскиге, Свердловскиге, Гулага, Сталинградка, Смоленскиге, Краснодарга, Петрозаводскиге болгулаар.

## Фидель Кастронуҥ чугаазы

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаныҥ премьер-министри Фидель Кастро радио болгаш телевидение дамчыштыр бодунуҥ чугаазын чемге хереглээр үстерни Кубаже үндүр сөөртүрүн Американыҥ хорудап турарының болгаш аҥаа холбаштыр Куба чазактыҥ ап турар хемчеглериниҥ дугайында айтырыгга холбаштырган.

Революция мурнунда Куба бараанарны үндүр сөөртүрүнүҥ, ол ышкаш киир сөөртүрүнүҥ-даа талазы-биле америк рыноктан бүрүҥ-биле хамаржып турган деп Кастро чугаалаан. Ол хамаарылгалыг чорук Кубага канчаар-даа аажок улуг материалдыг когаралды чедирген.

АКШ-тыҥ чагырыкчы бөлүктери ол хамаарылгалыг чорукту революцияны базарынга ажыглаар деп шиитпирлеп алган дээрзин премьер-министр демдеглээн.

Кубага удур америк агрессчи политиканыҥ аштырыышкыны АКШ-тыҥ чагырыкчы бөлүктериниҥ талазындан өжээн-кылыкты улам-на улгаттырып турар деп, Кастро уламчылаан. Кубаже халдаашкын кылыр чаа хөлезиленикчилерни белеткээр дугайын АКШ-та база катап ажыыбиле чугаалажып эгелээн.

Кубага удур сөөлгү агрессчи үүлгедиглериниҥ бирээзи болза, өртээн баш удур төлеп каан мал үзүн Кубаже үндүр сөөртүрүн хорудааны болур деп, Кастро демдеглээн. АКШ Кубаны аш-биле боой тударын база катап оралдажып турар дээрзин Кастро айыткан.

Американыҥ үс бээрин хорудап турары-биле холбаштыр чазактыҥ ап турар хемчеглериниҥ дугайын чугаалааш, Кастро болза, аъш-чемге хереглээр үстер-биле Кубаныҥ бодун хандыртынарының айтырыы бүдүн чартык чыл болгаш бүрүҥ-биле шиитпирлеттинген турар деп медеглээн.

Совет чазак Кубаныҥ байдалын чиигедир сорулга-биле бо чылдың төнчүзүнге чедир 10 муҥ тонна үсту Кубага немей садар деп шиитпирлээн дээрзин Кубаныҥ премьер-министри дыҥнаткан. Ынчалза-даа ол дузаламчы бүгү хереглели хандырып шыдавас болгай. Ынчангаш чамдык үениҥ дургузунда аъш-чемге хереглээр үстү чоннуҥ ортузунга чедиштир үлеп хуваарын чорудары эргежок чугула.

Калбак хереглелдиҥ аъш-чем болгаш үлетпүр бараанарының бүдүүлгезин хөгжүдеринге революцияныҥ чедип алган чедиишкиннерин болгаш ол талазы-биле ап турар хемчеглерни, ажылчы чоннарныҥ херек кырында боттуг ажыл төлевириниҥ өзүлдезин, ажыл чокталыр чорукту шиитпирлиг-биле кызырылганын Кастро айыткан.

Кубаны индустриализастаарының планының дугайын премьер-министр база-ла чугаалаан. Дөрт чыл планын боттандырары 1962 чылда эгелээр, ол планны ёзугаар үлетпүрүҥ хөгжүдеринге 1 миллиард песону салган турар деп, ол чугаалаан.

Революцияныҥ дайзыннары ам агрессияныҥ чаа планнарын белеткеп турар, ынчангаш чон чүвени боттуубиле көөр, бодунуҥ тиилээринге бүзүрээр ужурлуг, ынчалза-даа меҥээргенип болбас деп, түҥнелинде Кастро демдеглээн.

## *Антуан Гизенганыҥ КНО-га бижии*

СТЭНЛИВИЛЬ. СЭТА-ныҥ корреспондентизи Г. Федашиниҥ дамчытканы:

Ында билдингени-биле алырга, Антуан Гизенга КНО-нуҥ чиҥгине секретарынга бижик чоруткан, чурттуҥ дээди органы — парламентини чыылдырары-биле холбашкан айтырыгларны ол бижикте айтып турар.

Бижикте демдеглээни болза, конго парламентини ажыдарын Леопольдвильдиҥ эрге-чагыргалары саалдып турар. Ук бижикте оон ыҥай чугаалааны болза:

«Конго айтырыы тускай шиитпирлерни негеп турар онза характерлиг айтырыг болуп турар дээрзинге мөҥ-биле чөпшээрежир боор силер. Бистиҥ удурланыкчыларывысты болгаш конго айтырыынга дөрт азы доора хамаарылгалыг бүгү кижилерни өөжүктүрар дээш бүгү-ле чүүлдерни мөҥ чазаамныҥ талазындан кылган дээрзиҥе база чөпшээрежир боор силер. Бистер парламентини Каминага — нейтралдыг зонага ажыдарын негээн бис. Парламентини «Лованиумга» чыылдырар ужурлуг деп Леопольдвильдиҥ меделгээн. (Леопольдвильдиҥ чоогунда турар университетке.—**Редакцияныҥ тайылбыры**). Бис ол негелдеге чөпшээрешкен бис.

Бүкваже халдаашкын үезинде гуттурган сес бельги парашютчуларны хостап салыр дугайында шиитпирни хүлээп алган бис. Бо талазы-биле бистиҥ тайбыҥ бодалдарывыска ам-даа чигзинип турар кижилерни шуут бүзүредир ужурлуг кара чаҥгыс сорулга-биле ону кылган чүве.

Силерниҥ тускай төлөөлекчиҥер дээрги Гардинериҥ биске кылган бүгү саналдарын бистиҥ чазаавыс хүлээп алган болгаш күүсеткен.

Ындыг болза-даа бүгү националдыҥ парламент кежигүннериниҥ Стэнливильге келирин хандырарын аазаан Каттышкан Нациялар Организациязындан бо талазы-биле чүнү-даа кылбаанын кайгап турар бис».

Бодунуҥ бижиинде Антуан Гизенганыҥ оон ыҥай демдеглеп турары болза, парламентиниҥ сессиязының болгаш оон соонда конго парламентиниҥ бүгү кежигүннериниҥ шуут айыыл чок болур чоруун хандырар талазы-биле албанныҥ хүлээлгезин алырын КНО-дан конго чазак дилеп турар.

«КНО болза парламентиниҥ ажылынга даштыкы салдарныҥ кандыгдаа хевири шаптык чедирбээн турарын хайгаараар ужурлуг деп санап турар бис» дээрзин Антуан Гизенга үргүлчүлеп бижээн.

КНО-нуҥ чиҥгине секретары моон адаанда айыткан үш чүүлүҥ талазы-биле хүлээлгени алырын дурум ёзугаар чазак дилеп турар: «Лованиумга» парламентиниҥ хуралының үезинде болгаш оон соонда парламентиниҥ бүгү кежигүннериниҥ айыыл чок болур чоруун магадылаар; парламент кежигүннериниҥ чугаалажылгаларының чорудулгазынга даштыкының кандыг-даа салдарын болдурбазын магадылаар; бот эргелиг парламентиниҥ хүлээп алыр шиитпирлерин боттандырар талазы-биле бодунуҥ кызыгаар чок дузаламчызын көргүзер.

«Делегейниҥ хөй-ниитизиниҥ бодалы болгаш чаагай сеткилдиг бүгүле кижилер база-ла бистер-биле бир дөмей мөҥ чуртумнуҥ чурттал эрттирип турары кризисти кара чаҥгыс чөптүг болгаш тайбыҥ шиитпирлээрин парламентиже улустуҥ соҥгааннары тывар ужурлуг деп санап турар» дээрзин Конгонуҥ дурум ёзугаар чазаанын баштыны демдеглеп турар.

## Ужур-дүржок аажылаашкын

ЛОНДОН. (СЭТА). Англи парлалганыҥ дыҥнадыглары-биле алырга, Катанганыҥ чалча президентизи Чомбе Катангада шаажыладын чаа кампаниязын калбарткан. Мөҥ чазаамга удурланган кым-даа кижини «үзе-чаза соп каптар азы диригге өрттедиптер чүве» деп, Чомбе мактанып турар дээрзин англи солун «Дейли экспресстиҥ» корреспондентизи Джон Уивер дыҥнадып турар.

## В. ЧИСТЯКОВ ТИИЛЭЭН

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Хельсинкиге бүгү делегейниҥ чиик атлетика оюннарында 110 метр черге түҥнел маҥнаашкынга совет барьерист Валентин Чистяков 14,3 секунда түҥнелдиг болуп, тиилеп үнген.

## *„Чүс чылдың маргылдаазы"*

*Июль 15-те Москваныҥ В. И. Ленин аттыг стадионунуҥ спортчу оруктарына болгаш секторларына Совет Эвилелиниҥ болгаш АКШ-тыҥ чиик атлеттериниҥ ушку маргылдаазы болур.*

*Оларныҥ бирги ужуражыышкыны үш чыл бурунгаар Лужникиге болган. Даштыкы чурттарныҥ парлалгазы ийи чурттарныҥ чиик атлеттериниҥ бо маргылдаазын «Чүс чылдың маргылдаазы» деп адаан. 1958 чылда бистиҥ спортчуларывыс аалчыларны 172:170 санга тиилээн. Бир чыл эрткенде американнар бистиҥ чиик атлеттеривисти Филадельфияныҥ «Франклин-филд» стадионунга хүлээп алганнар. Бо удаада база-ла бистиҥ спортчуларывыс 175:167 санга тиилээн.*

*Чаа, ушку ужуражыышкына кайы команда тиилээрил?*

*Океан ындының спортчулары Москвага эртер маргылдаага бүгү тала-биле белеткенгеннер. Маргылдаага киржир эҥ шыырак кижилерни ишлип алган.*

*Бо чылын америк чиик атлеттер элээн каш тулган көргүзүглерни чедип алганнар. Чижээ, олимпий чемпион Р. Бостон черниҥ узунунга 8 м 24 см-ни халаан, а Ф. Бадд 100 м черни барык-ла 10 секунда иштинде чүгүүп эткен. Бо дээрге делегей рекордтары-дыр.*

*Даштыкы чамдык спорт тайылырлакчылары американнар кандыг хевирлерге азы совет чиик атлеттер кандыг хевирлерге тиилээрил деп айтырыгга ам безин харылап турар апарганнар. Оларныҥ хөй кезиниҥ бадыткалын ёзугаар алырга, американнар 100 метрден 1500 м чедир чарышка, черниҥ узунун халыырыныҥга, ядро, диск октаарыныҥга, эстафетага болгаш өске-даа хевирлерге тиилээр, а совет спортчулар чадаг кылашка, 5 муҥ болгаш 10 муҥ метрге чарышка, спорттуҥ он хевириҥге маргылдаага болгаш 3 муҥ метрге моондактарлыг чарышка тиилекчилер болуп үнер.*

*Мурнундагы маргылдааларга көргүскен түҥнелдерге үндезилеп бадыткал кылыры ындыг-ла берге эвес болбайнаан. Ынчаарга тоҥ чоокта чаа черниҥ узунун халыырыныҥга Европаныҥ рекордун тургускан (8 м 19 см) совет спортчу Тер-Ованесян делегей рекордсмени Бостонну ажыр халып шыдавас деп бадыткаарыныҥ ам берге болуру чугаажок. Спортка үүрмек бадыткалдар дуза чедирбес.*

*Америк спортчулардан чогум кымнар маргылдаага келирил?*

*Саҥ-хөө бергедээшкиниҥге таварышкаш молот октаарыныҥга делегей рекордсмени Гарольд Коннолли болгаш Альфред Хол, ядро октаарыныҥга Даллас Лонг болгаш Перри О'Брайен, диска октаарыныҥга делегей рекордсмени Ринк Бабка болгаш 400 метрге чарышка делегей рекордсмени Отис Девис болгаш өскээдаа чамдык көскү спортчулар Москвага кээп шыдаваас болган.*

*100 метрге 91 м черге (100 ярд), чарыштың делегей рекордсмени Бадд, Дрейтон, 400 метрге Вильямс, 800 метрге Дюпре, Зиберт, 1500 метрге Барлесон болгаш делегейниҥ эҥ узак чүгүрүкчүлериниҥ бирээзи Битти олар маҥнаар. Ынчаарга 5000 метрге Трукс, Клохесси, 10000 метрге Гуткнехт, Китт олар киржир.*

*110 м черге моондактар тургускан чарышка Джонес болгаш Вашингтон оларныҥ кайызы-даа 13,6 секунданы көргүзүп турарлар. 400 метрге моондактарлыг чарышка Катмэн болгаш Фармер, 3000 метрге моондактарлыг чарышка Джонес болгаш Янг олар маҥнажырлар.*

*Черниҥ бедиин халыырыныҥга делегей рекордсмени чораан Джон Томас болгаш Роберт Авант олар киржир. Авант болза Томасты тиилээн бир-ле дугаар америк спортчу болур. Ол АКШ-тыҥ чемпионадынга 2 м 13 см бедикти ашкан бирги черни аалган.*

*Совет Эвилелиниҥ-даа, АКШ-тыҥ-даа эҥ дээре спортчулары ол маргылдаага киржир чүве болганда кайы команданыҥ тиилекчи болуп үнерин баш бурунгаар дөртү-биле чугаалаары шуут болдунмас. Ынчалза-даа бистиҥ спортчуларывыста тиилелгени чедип алырының бүгү аргалары бар.*

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

## КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«ВЛКСМ-НИҥ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): **«Дима Горинниҥ чедип алганы»**—11.30, 1,30, 3,30, 5.30, 7.30, 9.30, шактарда. (биче залга): **«Граф Монте-Кристо»** (1-ги кезээ)—4.30, 6,30, 8.30, шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Цхнетиден келген Майя»**—11.15, 3.15 шактарда. **«Бистиҥ Никита Сергеевичивис»**—5,15, 9,15 шактарда. **«Улуг поход»**— 1.15, 7.15 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Шактар дүн ортузунда турупкан»**—1 шакта. «Чайгы дыштанылгалар үези»— 3.15, 5.15, 7.15 9.15 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: **«Амыдырал эгелээр»**—5, 7, 9 шактарда.

**ОБЛАСТЫҥ КИНОЭКРАННАРЫНГА**

деп кинону көрүнер.

РЕДАКЦИЯНЫҥ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуҥ 24-63, редакторнуҥ оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниҥ 23-54, харыысалгалыг секретарьныҥ болгаш харыысалгалыг дежурныйныҥ 23-35, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниҥ 25-38, партийжи-амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниҥ 37-13, иштики информация килдизиниҥ 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниҥ 21-27, литажылдакчыларныҥ 22-64, бухгалтерияныҥ 31-75, корректорларныҥ 21-47. Солун келбейн баргаҥа 32-75 телефонче долгаар.

ТС—01030. Чагыг № 1146. Культура эргеделиниҥ типографиязы.